

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ**

Спеціальність 012 Дошкільна освіта

Виконавець:

Шолудько М. П.
студентка 31-21ДО групи,
факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:

Заїка Олена Яківна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Глухів - 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти проблеми розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників засобом української народної іграшки.....	8
1.1. Загальна характеристика проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у дітей дошкільного віку.....	
1.2. Українська народна іграшка в дошкільному закладі як засіб всебічного виховання дошкільників.....	16
1.3. Педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки.....	30
Висновки з розділу 1.....	50
Розділ 2. Зміст і результати дослідно-експериментальної роботи з впровадження педагогічних умов розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки	53
2.1. Стан розвиненості художньо-творчих здібностей у старших дошкільників в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів.....	53
2.2. Педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом української народної іграшки	69
2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки.....	82
Висновки до розділу 2.....	86
Загальні висновки.....	88
Практичні рекомендації.....	91
Список використаних джерел.....	96
Додатки.....	103

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти важливим завданням є формування особистості дитини, розвиток її художньо-творчих здібностей. Без виховання естетично освічених людей, вміння розуміти і цінувати мистецтво, без пробудження у дітей творчого початку неможливе становлення цілісної, гармонійно розвиненої і творчо активної особистості.

Показник творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього.

Проблема розвитку художньо-творчих здібностей є однією з актуальних як у педагогіці, так і у психології і розглядалася такими науковцями, як Н. Ветлугіна, Л. Богоявленська, Л. Венгер, Л. Виготський, Т. Григор'єва, В. Давидов, О. Запорожець, В. Левін, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Нікіфорова, Л. Парамонова, Я. Пономарьов, Б. Теплов, П. Якобсон.

Художньо-творчі здібності розглядаються більшістю дослідників як здатність до творчості засобами художніх образів (О. Мелік-Пашаєв, З. Новлянська, А. Савенков).

Методи, умови розвитку художньо-творчих здібностей стали об'єктом дослідження Ю. Бабанського, С. Гавриленко, М. Данилова, Т. Ільїної, І. Лернера, В. Моляки, О. Савченко; шляхи ефективного розвитку творчих здібностей дитини - Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Лука, Б. Теплової та ін.

Спільною є думка науковців про те, що художній розвиток дітей відбувається шляхом їхнього залучення до світу мистецтва в різноманітних видах художньо-творчої діяльності. Однак науковці відзначають труднощі в

художньому вихованні дітей, які пов'язуються із творчою пасивністю, споживанням готових художніх цінностей.

У низці досліджень А. Бурова, Є. Квітковського, Б. Неменського, Г. Савенок та ін. розглядається художній розвиток дітей як частина системи художньо-естетичного виховання.

Для художньо-естетичного розвитку вихованців цілком актуальним є використання надбань народної педагогіки. Концептуальні засади прилучення дітей до народних традицій, художньої культури, мистецтва та творчості обґрунтовано у працях Ш.Амоношвілі, Н.Вітковської, Н.Ветлугіної, Д.Джоли, А.Кікоть, В.Рибалки, Ю.Рубіної, О. Рудницької, В. Сухомлинського, А.Щербо та інших.

Роль української народної іграшки у виховному процесі сучасних дитячих дошкільних закладів досліджували О. Батухтіна, Л. Калуська, А.Богущ, Н.Лисенко, О.Найден, Т.Поніманська, М.Стельмахович та ін.

Цінність української іграшки визначається багатством художніх засобів, що є важливою умовою художньо-естетичної діяльності. Організація художньої діяльності дошкільників є одним із засобів розвитку індивідуальних потенційних можливостей кожної дитини, художньо-естетичної вихованості.

Педагогічна значущість проблеми розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників, її недостатня теоретична та методична розробленість зумовили вибір теми дослідження: *«Розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки.

Об'єкт дослідження: процес розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки.

Гіпотеза: розвиток художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку відбуватиметься ефективніше за таких умов:

1. Цілеспрямоване, систематичне використання української народної іграшки з метою розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

2. Оптимальний добір форм, методів у розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

3. Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

4. Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки.

2. Розробити критерії, показники та з'ясувати рівні розвиненості художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

3. Обґрунтувати й упровадити педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки.

4. Розробити практичні рекомендації для вихователів і батьків щодо розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Для вирішення поставлених завдань використовували такі **методи дослідження:** **теоретичні:** вивчення, аналіз наукової літератури з проблеми розвитку художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку; **емпіричні:**

спостереження, анкетування, психолого-педагогічний експеримент; статистичні: обробка експериментальних даних.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що: визначено й обґрунтовано вплив української народної іграшки на розвиток художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; розроблено критерії, показники та рівні розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників; розроблено та апробовано педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні в практику дошкільних навчальних закладів педагогічних умов розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки.

Матеріали дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками дошкільних навчальних закладів у процесі розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається: зі вступу, двох розділів, висновків, рекомендацій, списку використаних джерел (84 найменування), 11 додатків. Повний обсяг бакалаврської роботи становить 127 сторінок, основний текст займає 95 сторінки. У роботі подано 4 таблиці, 2 рисунки.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

1.1. Загальна характеристика проблеми розвитку художньо- творчих здібностей у дітей дошкільного віку

Проблеми перебудови нашого суспільства нерозривно пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості. Творчість дає людині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси, здібності, знаходити форми прояву індивідуальної активності.

Період дошкільного дитинства – найсприятливіший для художньо-творчого виховання та розвитку. Адже саме в цей період закладається фундамент творчого розвитку особистості.

У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення дітей до творчої діяльності, створення необхідних умов для розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників.

З метою визначення джерел і механізмів розвитку художньо-творчих здібностей, доцільно розкрити сутність поняття «художньо-творчі здібності». Етимологія терміну «художньо-творчі здібності» складається зі слів «художній», «творчість» та «здібності», що мають певні смислові ознаки.

Під творчістю розуміється «створення нових за задумом культурних або матеріальних цінностей». Художній – це «творче відображення, відтворення дійсності в художніх образах», а здібності – це «природна обдарованість, талановитість, вміння, а також можливість здійснювати будь-які дії». Виходячи з цих визначень, ми можемо сказати, що художньо-творчі здібності – це сукупність властивостей, що обумовлюють успішне виконання художньо-творчої діяльності, тобто такої діяльності, яка спрямована на створення суб'єктивно нового і породжує продуктивно оригінальні ідеї в сфері творчості, в процесі художньої обробки матеріалів.

Здібності – це стійкі індивідуальні психічні властивості особистості, які є необхідною внутрішньою умовою виконання тієї чи іншої діяльності,

проте є динамічним утворенням, розвиток яких неможливий без включення до відповідних видів діяльності та сприятливого впливу соціокультурного середовища [8, 135].

Здібності не є вродженими, вони розвиваються в процесі становлення особистості. Вродженими є лише задатки або ж анатомо-фізіологічні особливості людини, спираючись на які, можна розвивати здібності.

Здібності людини розвиваються в процесі засвоєння нею суспільного досвіду, ознайомлення з культурою свого народу, виховання й навчання.

Здібності визначаються як властивості (або сукупність властивостей) особистості, що впливають на ефективність діяльності [73, с. 30].

У працях вчених (Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Моляки, Б. Теплова, П. Якобсона та ін.) зазначено, що формування здібностей є керованим психолого-педагогічним процесом, до якого належить творча діяльність, пізнавальні інтереси та вміння особистості.

Творчість – це практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів та зв'язків між ними, властивостей, закономірностей їх функціонування тощо. Творчість веде до активного розвитку особистості, до її прагнення до самореалізації.

У творчості особливе місце займає творча уява, мислення, а також не менш важливе значення мають емоції та воля особистості. У творчому процесі дитина вчиться аналізувати сприйняті предмети та порівнювати їх, виокремлювати та оцінювати зображення, і тому їй доводиться оперувати образами уявлень, перетворювати попередній досвід за допомогою уяви, виконувати операції мислення.

Творчі здібності особистості – це індивідуальні особливості людини, визначають успішність виконання певного виду творчої діяльності.

Науковці по різному трактують поняття «творчі здібності». Т. Равлюк, Т. Москалець, С. Баган, Е. Зверева розглядають творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступінню відповідності

певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності [63,с. 63].

Великий внесок у розробку психологічних принципів творчого розвитку дітей дошкільного віку внесли Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець та ін.

Шляхи найбільш ефективного розвитку творчих здібностей дитини досліджували Б. Ананьєв, М. Арнаудов, Р. Арнхейм, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, Ю. Гільбух, В. Дружинін, Г. Костюк, В. Кудрявцев, Н. Лейтес, О. Леонт'єв, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, Я. Пономар'єв, Дж. Рензулі, В. Рогозіна, В. Роменець, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Б. Теплов, та ін. дозволяють розглядати творчі здібності як інтегративну властивість індивіда, яка формується на основі задатків у процесі його взаємодії з навколишнім середовищем і є результатом розвитку психічних процесів (сприйняття, відчуття, мислення, уяви, пам'яті) та умовою успішної життєдіяльності особистості [65].

Як зазначає Л. Виготський, творчість є постійним супутником дитячого розвитку, результатом якої стає ініціативність і самостійність мислення, здатність до самовираження у акті творчої діяльності. Він зауважує, що «найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але в буденному житті творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [18, с. 34].

В. Рогозіна вважає, що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислительну діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [65].

На думку О. Кульчицької, В. Моляки та ін., зовнішні прояви творчого розвитку дітей різноманітні. Це: чутливість до проблем, готовність розв'язувати їх самостійно; відкритість до нових ідей, інтерес до невідомого;

схильність руйнувати чи змінювати стереотипи, відмовлятися від шаблонів, відходити від зразків; здатність виходити за рамки заданої ситуації; швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій; загострене сприйняття неточностей, недоліків, відхилень, незвичного, складного; уміння підійти до проблеми з різних точок зору; уміння вносити щось нове, видавати оригінальні ідеї, розв'язувати нові завдання, досягати незвичних результатів; пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності; висока пізнавальна активність; допитливість; уміння швидко переходити від одного способу розв'язування до іншого; переключатися; переконструювати елементи в нових комбінаціях (комбінаторні властивості); дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів; сміливість та незалежність суджень; здатність до постановки власної мети; об'єктивність суджень, неупередженість оцінок; самокритичність; використання різних форм доказів; уміння помічати зв'язки між ознаками, формально між собою не пов'язаними; здатність сприймати об'єкти комплексно, цілісно, виділяти в них головне, істотне, відкривати потенційне; розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей); уміння дивуватися; здатність прогнозувати, передбачати, висувати гіпотези, робити припущення; орієнтація на високі стандарти якості, ідеальні еталони [39, с. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Аналіз праць науковців (В. Андреев, А. Богоявленська, О. Лук, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов та інші) дає підстави підкреслити, що прояв і становлення творчих здібностей є невіддільним від розвитку і розвиненості інших ознак особистості, серед яких дослідники виділяють: сміливість, незалежність суджень, схильність до заперечення звичного, оригінальність, розумову відкритість, чутливість до нового та незвичного, високу толерантність до невизначених ситуацій, ініціативність, інтенсивну пошукову мотивацію, схильність до самоактуалізації. У цьому контексті творчі здібності трактуються як постійна готовність особистості до самостійної пошукової діяльності, до прийняття самостійних рішень у

невизначених чи складних ситуаціях, а також як позитивна пізнавальна активність.

Унікальні можливості всебічного розвитку особистості, містить у собі *художньо-творча діяльність дітей*, яка дозволяє гармонійно поєднувати логічні та інтуїтивні процеси, важливі для психічного та духовного здоров'я. Художня творчість, яка виникає в зоні безпосереднього чуттєвого контакту людини з оточуючим світом (М. Бахтін, О. Ковальов та ін.), удосконалює здатність бачити, споглядати, відчувати; дає свободу для фантазії, уявлення, образного мислення, нагадує про гармонію, недосяжну системному аналізу, активізує прояви інтуїції.

Художньо-творчі здібності розглядаються більшістю дослідників як здатність до творчості засобами художніх образів (О. Мелік-Пашаєв, А. Савенков). Вони представляють собою сукупність множини певних психічних властивостей, які забезпечують у своїй функціональній єдності максимальну самореалізацію дитини у процесі художньо-творчої діяльності. В структурі цієї здібності є утворення, які забезпечують її «профіль», специфічність певної художньої діяльності (образотворчої, літературної), і є утвореннями, що формуються як «родові» якості, загальні для будь-якої художньо-творчої діяльності.

Система художньо-творчих здібностей відтворює загальну структуру здібностей, яка досить повно розроблена у дослідженнях багатьох учених (В. Крутецький, О. Леонтьєв, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.). Виокремлюють основні (художнє сприйняття, творча уява, творче мислення, зорова пам'ять, емоційність, вольові якості) і допоміжні (сенсомоторні якості, якості зорового аналізатора) властивості

На думку вчених І. Беха, Л. Виготського, М. Кагана, О. Леонтьєва та ін., діяльність є джерелом формування і розвитку особистості, тому залучення до діяльності – головний шлях розвитку творчих здібностей дитини.

Художньо-творча діяльність, як справедливо вважає Л. Виготський, має «найбільш придатні умови для розвитку творчих здібностей особистості», адже у процесі художньої творчості творець виражає свої думки і почуття, прагнення до прекрасного, своє ставлення до того, що відбувається у суспільстві. Вчений зазначає, що в процесі художньої діяльності успішно розвиваються спостережливість, внутрішнє бачення, образність та емоційність, конкретність мислення й уяви, здатність до синтезу [18].

Залежно від індивідуальних особливостей (темпераменту, характеру та здібностей) кожної особистості, прояви творчості ми можемо спостерігати досить рано. Дитяча творчість, як правило, пов'язана з ігровою діяльністю, яка є провідною у цьому віковому періоді. Діти, пояснюючи певні події чи явища, що відбуваються навколо, наділяють неживі предмети духовністю; самостійно намагаються пояснити певні явища чи події в їхньому житті.

Збагатити розум дитини різноманітними уявленнями – означає дати збагачену основу для творчості дітей. Навчити їх уважно придивлятися, бути спостережливими, тобто зробити їх уявлення більш яскравими, допоможе дітям відтворити все побачене у своїй творчості [21, с. 23].

Діти старшого дошкільного віку активно пізнають оточуючий світ завдяки процесам сприймання і мислення (О. Проскура). Мислення є засобом пізнання як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків між предметами оточуючої дійсності: кількісних, часових, причинно-наслідкових, просторових, що може слугувати основою розвитку здібностей особистості.

У дітей дошкільного віку існує відмінна від дорослих своєрідність сприйняття світу. У них виникає пізнавальний інтерес, вони активно вступають у практичну діяльність з оточуючими предметами та людьми.

Відмітна ознака творчої діяльності дітей дошкільного віку – суб'єктивна новизна продукту діяльності. За своїм об'єктивним значенням «відкриття» дитини може бути і новим, незвичним, але, в той же час,

виконуватися за вказівкою педагога, за його задумом, з його допомогою, а тому не є творчістю. І в той же час дитина може запропонувати таке рішення, яке вже відоме, але додумалася вона до нього самостійно. У цьому випадку ми маємо справу з творчим процесом, який заснований на інтуїції, самостійному мисленні дитини дошкільного віку. Тут важливим є сам механізм діяльності, в якій формується вміння вирішувати нестандартні задачі [23, с. 6-7].

Художньо-творча діяльність виступає як провідний засіб естетичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Це процес набуття суб'єктом нових для себе знань й умінь як основи для подальшого пошуку способів розв'язання задачі. У художньому розвитку дошкільників відправною точкою є здатність до сприйняття художнього твору й самостійного створення нового образу (в малюнку, ліпленні, аплікації, конструюванні). Проте здатність дітей складати, придумувати, малювати, майструвати вимагає систематичного й цілеспрямованого розвитку під безпосереднім чи опосередкованим впливом дорослого, який сам розуміється на мистецтві та усвідомлює його вплив на дитину.

Розглядаючи творчі здібності до певної діяльності як цілісну властивість особистості, ми виділяємо в ній *мотиваційний та інструментальний компоненти*.

Спираючись на дослідження мотивації творчої та навчальної діяльності дошкільників, дослідники В. Андреев, Н. Бібік, О. Савченко, О. Яковлева, З. Юрченко та ін., виокремлюють у структурі мотиваційного компоненту художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку зовнішні та внутрішні мотиви.

Зовнішні мотиви безпосередньо не пов'язані з діяльністю, але впливають на її успішність (довіра до вихователя; прагнення отримати похвалу дорослих, позитивний відгук від слухачів тощо).

Внутрішні мотиви пов'язані безпосередньо із самим процесом художньо-творчої діяльності, її результатами (схильність до занять

художньою творчістю, бажання висловитись, поділитись враженнями, допитливість, творчий інтерес, почуття захопленості, емоційний сплеск тощо).

Формування творчої особистості дитини дошкільного віку – одне з найважливіших завдань педагогічної теорії й практики та, безпосередньо, працівників дошкільних навчальних закладів. Найбільш ефективним засобом розвитку творчого мислення й уяви дітей є художньо-творча діяльність, яка є складовою *інструментального компоненту*.

Ефективним засобом розвитку художньо-творчих здібностей особистості в дошкільному віці є продуктивні види діяльності. Чим раніше дитина буде займатися творчою діяльністю, тим більш високих результатів можна досягти в її загальному розвитку.

Сприятливий розвиток дитячої творчості залежить від правильного керівництва з боку дорослих. Великого значення в організації образотворчої діяльності дітей набуває вміння вихователя пов'язати особливості створення художнього образу в мистецтві з власне художньою діяльністю дітей; адаптувати виразні засоби мистецтва у малювання, ліплення; вчити дітей створювати декоративні роботи за мотивами народного декоративно-ужиткового мистецтва, використовувати елементи конструкторських рішень архітектури у конструктивній творчості дітей [19].

На розвиток художньо-творчих здібностей великий вплив мають зовнішні фактори: соціальне середовище, умови освіти, навчання, виховання. Проявляється творча активність через наслідування – дитина повторює готовий спосіб дії за дорослим заради досягнення нею бажаного результату; творче наслідування – дитина повторює дії дорослого з певними змінами; репродуктивну творчість – дитина бере за основу дії дорослого, із власними змінами; власне творчість, створення оригінального продукту, покладаючись на власні здібності.

Найважливішою умовою розкриття художньо-творчих здібностей дітей є створення загальної атмосфери доброзичливості, свободи,

можливості досягти успіху для кожної дитини. Таке завдання вимагає особливої уваги. Під час виконання дітьми завдань їм необхідно надавати допомогу. Слід намагатися організувати спілкування таким чином, щоб кожна дитина могла відкрито радіти результатам як власної, так і спільної творчості [37].

Розвитку художньо-творчих здібностей сприятиме: активізація творчих проявів шляхом постановки цікавих, різноманітних творчих завдань; урахування індивідуальних інтересів, схильностей та здібностей дітей; формування здатності створювати художньо-ігрові образи, добирати адекватні образно-виражальні засоби.

Процес освоєння цінностей творів мистецтва в художньо-діяльності передбачає володіння законами творчої діяльності, актуалізує знання «мови» творів мистецтва, розвинених здібностей і смаку, естетичного досвіду і психологічної зосередженості на об'єкті сприйняття. Здатність людини вдосконалювати власну почуттєву культуру, підвищувати рівень естетичного судження, володіти навичками сприйняття та оцінки художніх явищ не менш важливий. Процес ознайомлення з твором мистецтва (за Є. Фльоріною) проходить ряд етапів: перший художній досвід сприйняття твору - вивчення всього того, що дає багатий інформаційний матеріал: навколишньої дійсності (на основі пізнавальної діяльності накопичується, а в результаті оцінювання добирається матеріал, що сприяє виникненню задуму); виникнення задуму на наступному етапі творчого процесу передбачає визначення і конкретизацію образу, сюжету, характерних особливостей дій, вибір відповідних засобів, елементів оздоблення, підбір кольорів і т. ін.

На реалізацію творчого розвитку дошкільників впливають: накопичення вражень про навколишній світ; створення розвивального середовища, сприятливих умов для задоволення прагнення дитини до творчості через розвивальні завдання, правильну оцінку досягнень, надання свободи для творчої самореалізації, спонукання до прояву творчості,

матеріалів для творчості; творчість педагога; інформування батьків про особливості розвитку творчості дітей [43, с. 43].

Успішність розвитку творчих здібностей дитини залежить від уміння педагога організувати навчально-творчу діяльність з опорою на уже сформовані знання, уміння, навички.

Отже, художньо-творчі здібності – це особистісно-інтегративне утворення, що зумовлює здатність до створення нового у творчій діяльності. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку передбачає розв'язання низки важливих завдань, пов'язаних із розвитком позитивної мотивації до навчально-творчої діяльності, вихованням вольових якостей, цілеспрямованості, збагаченням художньо-естетичного досвіду, усвідомленням індивідуальності кожного учасника навчального процесу.

1.2. Народна іграшка як культурний феномен та засіб виховання та всебічного розвитку дітей дошкільного віку

Народна іграшка як культурний феномен в усі часи привертала увагу етнографів, педагогів, мистецтвознавців.

Для розуміння морфології, генезису, основних етапів розвитку народної іграшки, її функціонування, історичних та мистецтвознавчих аспектів, художньої специфіки, локальних, національних та загальнолюдських рис матеріальної і духовної культури важливими є дослідження М. Бартрама, О. Бенуа, Ю. Лотмана, О. Найдена, Д. Фіголя.

Позитивну роль іграшки у житті суспільства та її соціокультурні функції розкрито у роботах М. Киященко, О. Постнікової, Л. Столовича.

Заслуговують на увагу і психолого-педагогічні дослідження, у яких містяться численні матеріали з проблем іграшки (Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Запорожець, Б. Неменський, Є. Флеріна).

Поглиблення інтересу до народної іграшки відбувається наприкінці XIX ст., що пов'язано з дослідженнями М. Зарецького, В. Бабенка, О. Прусевича, В. Шухевича.

На початку XX ст. значну увагу народній іграшці приділили Х. Вовк, Н. Заглада, Л. Шульгіна, Ю. Самарін.

Першим збирачем і дослідником української народної іграшки був священик із Суботова Марко Грушевський. У 1904 р. було опубліковано його працю «Дитячі забавки та ігри усякі. Зібрані по Чигиринщині Київської губернії» (Мр. Г. // КС. – 1904. – №7-9. – С. 51-105).

На сторінках періодики першої половини XX ст. з'являються статті про виховний потенціал народної іграшки (С. Русова І. Старчук, Я. Музика).

У другій половині XX ст. у дослідження народної іграшки вагомий внесок внесли О. Найден, М. Станкевич, Л. Герус та ін..

Як стверджує дослідник історії української народної іграшки О. Найден, дитяча іграшка як предмет певного функціонального призначення з'явилася досить пізно, коли цивілізація окремих суспільств і народів досягла достатнього рівня розвитку. Відтоді іграшка, поряд з іншими речами, зробленими людиною (знаряддями праці, побутовими предметами, культовими атрибутами), ввійшла до сфери культури [47].

Л. Герус розглядає українську народну іграшку передусім як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва; намагається з'ясувати її витоки, висвітлити історію розвитку, окреслити основи художньої виразності, визначити вузьколокальні та загальноетнічні ознаки тощо [20, с. 14].

Дрібна пластика скіфських часів із глини та металу (люди, звірі, птахи), пластика ранніх слов'янських поселень і поховань створювалася для обрядів, ритуалів, церемоній. Їхньою ідеологічною основою був культ родючості, втілюваний в образах жінки, звіра, свійської тварини [47].

У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з язичницьким культом, народною міфологією.

Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою.

Іграшки князівської доби – дерев'яні коні, птахи, луки, мечі, дзиги, глиняні кульки, коники, баранчики тощо сформовані в умовах селянського хліборобського середовища, тому пов'язані з його буттєвими засадами, матеріальними й духовними принципами існування.

Іграшок періоду XIV–XVIII ст. майже не збереглося. Однак етнографи стверджують, що їх виготовлення продовжувалося в XIV–XVI століттях. У XVII ст. популярним був вертеп, персонажі якого (Запорожець, Циган, Дяк, Баба, Шинкар та ін.) відтворювали релігійні, казкові, побутові сюжети [33].

У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво іграшок на продаж (глиняні коники, баранчики, півники, маленький посуд, ляльки, розписані орнаментом, прикрашені кольоровою глиною і покриті прозорою поливою).

Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину XIX ст.

Українська народна іграшка вирізняється тематичною неоднорідністю та глибоким змістовним наповненням. Вона представлена різноманітністю матеріалів, технічних і художніх способів опрацювання, багатством формальних, композиційних, орнаментальних, колористичних вирішень.

Про багатство української народної іграшки свідчить діапазон змістовно-образних градацій: від «примітивних» пташок-свищиків, архаїчних вузлових ляльок, семантично реліктових тварин, птахів, фантастичних звірів, виготовлених із глини, дерева, соломи, сиру й тіста, функціонально реліктових хихичок, деркачів, калатал тощо - до авторської іграшки-

скульптури (М. Тарасенко, І. Гончар, О. Ганжа, І. Приходько, М. Галушко), позначеної рисами атаківістично-родового міфологізму [72].

Розмаїття української традиційної іграшки насамперед пов'язане з її багатою сюжетною й тематичною варіативністю та численністю орнаментальних і колористичних градацій. Іграшки кожної місцевості позначені рисами певної своєрідності, яка залежить від ландшафтно-кліматичних, географічних умов, роду занять більшості населення, історичних факторів та обрядових традицій.

Існують також місцеві декоративні й колористичні уподобання, схильності до певних орнаментальних форм і мотивів. Так, колорит іграшки Опішного (Полтавщина) здебільшого «теплий», близький до натуральних кольорів обпаленої глини; орнамент - закруглений, плавновигинистий, позбавлений різких зламів і гострих кутів. Натомість орнамент косівських (Карпати) виробів має різкі й гострі злами, натуральний колір глини закритий, захований білою, жовтуватою або темно-вишневою («вишнівка») поливою, основні кольори орнаменту брунатний, зелений, жовтий [72].

Традиційна іграшка, поряд з образною та символічно-смісловною інформацією, містить у собі ще й інформацію атаківістичну, пластично-інтуїтивну, обрядову, духовну, онтологічно-ціннісну.

Українські народні іграшки відмінні за кольором, формою, візерунком, оздобленням, технікою виготовлення.

Виготовляли народну іграшку з глини (оздоблені поливами, розписами, ритунанням), дерева (розпис, різьблення), ляльки з тканини, трави, соломи, з кори, тіста, сиру, паперу тощо, рухливі іграшки з механічними та акустичними пристроями (деркачі, фуркала, вітрячки, брязкальця, тарахкала, коники-каталки та ін.), глиняні й дерев'яні свищики з розписом і поливою, розфарбовані деркачі та брязкальця, коники-каталки [28].

Переважаючими були іграшки Стародавньої Русі. Зразки таких забавок було знайдено на Наддніпрянщині, в Новгороді, Рязані і датуються

вони приблизно X – першою половиною XV століть. Їх можна поділити на образотворчі (коні, птахи, ляльки) та технічні (дзиги, кулі, мечі, луки). Проте важко сказати, чи це були власне іграшки, чи вони мали якусь культове або навчальне призначення. І нині в деяких центрах художнього мистецтва виготовляють дерев'яні, точені на верстаті або зроблені іншими способами іграшки, які розфарбовують та розписують. Ця іграшка подібна до круглої дерев'яної скульптури. Відомі цілі іграшкові композиції ансамблевого характеру («Біля криниці», «Карусель», «По воду» тощо) [72].

Більшість дерев'яних іграшок становлять вироби ремісничого характеру – деркачі, вітрячки, фуркала, свищики, тарахкальця тощо, які мають лише ігрове призначення і позбавлені художньої образності. Виробляли їх ремісники-кустарі та артільці, які утворювалися переважно в невеликих містах. Іграшки, пов'язані з шумовими ефектами, в давнину виконували захисну функцію. Вважалося, що їх звук відганяє від дитини злі сили.

Серед керамічних іграшок найулюбленіші та найпоширеніші – свищики (свистунці, пищики). Їх здавна виготовляли по всій території України. Де існувало гончарство, там переважно й робили такі іграшки – птахів, звірів, свійських тварин або глиняні зображення людей. Колись вони мали охоронне, захисне призначення. Спрощена, схематизована, «примітивна» техніка виправдана тим, що умовний образ в іграшках вчить дитину розумінню метафоричної мови традиційного мистецтва. Через спілкування з такими іграшками дитина навчається в умовному та узагальненому бачити образ живого, конкретного, що розвиває її спостережливість та кмітливість.

Найбільшого поширення набули свищики-коні, олені, птахи, вершники на конях, вершники на баранах, півники, птахи-олені тощо.

Керамічними іграшками, які відображали реальну природу, народний побут, героїв казок, пісень, творів фантастики (коник, квочка з курчатами,

пташниця, вершники, міські та сільські жінки у типовому одязі, звірі-музики тощо) відоме селище Опішня (Полтавська обл.).

Дослідниця української народної кераміки О.Данченко зазначає: «Ліпленням іграшок займалися навіть діти, настільки простими й традиційними вони були. Головне у цій справі було навчитися ліпити порожнистий тулуб (однаковий як для тварин, так і для птахів)» [25].

Асортимент іграшок був досить широкий - коники, баранці, кози, цапи, бички, корови, собаки, свинки, зайчики, рибки, півники, чайки, зозульки, індики, леви, ведмеді, олені, тури, фантастичні звірі, вершники на конях, «куми», «сусідки», «баришні», «наречені», звірі-музиканти.

В іграшках з тіста ігрове призначення поєднувалося з обрядовим. Сезонне випікання фігурного печива у вигляді птахів («жайворонки», «сороки»), баранів, кіз, зайців, білок, свинок, «вершників» і фігурки людей, розфарбовували солодкими кольоровими глазурями до певних свят, найчастіше весняних, що свідчить про їх обрядове значення. Це печиво нерідко мало умовно-образний характер, було яскраво розмальованим.

Народні іграшки як твори декоративного мистецтва мають свої педагогічні, художні й технічні традиції. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається її національною своєрідністю відображення культури й побуту народу, символізує певні звичаєво-традиційні ознаки.

Традиційна народна іграшка, насичена буттєвою та історичною інформацією, комунікативно близька дитині. У ній - цілий світ образів, архетипів, метафізичних і символічних основ бачення, сприйняття й переживання життя; у ній містяться нюанси психоментального характеру етносу, а також відображено специфіку певних трансгенераційних явищ. Гра з такою іграшкою, візуальне й сенсорно-контактне знайомство з нею є одним із засобів формування в дитини критеріїв причетності до своїх родових, етнонаціональних ціннісних основ. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками,

приказками, загадками) формує перші уявлення про навколишній світ, перші життєві враження та почуття, закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, коли постане питання вибору шляху та напрямку руху [78].

У народній іграшці, поряд з архетипами загальнолюдських понять і критеріїв, існують образні та змістовно-формальні принципи етнонаціональної давнини. Ці якості народної іграшки породжують певну проблематичність щодо дитячого виховання в сучасних умовах. З одного боку, існує нагальна необхідність участі народної іграшки у виховному процесі на його певних етапах, з іншого - складність впровадження її у цей процес.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях (Н. Ветлугіної, О. Запорожця, Р. Жуковської, Т. Локуцієвського, Н. Поддьякова та ін.) важливе значення надається іграшці як засобу організації дитячої діяльності.

Як найсуттєвіший компонент гри, вона відіграє важливу освітню, розвивальну, виховну, організаційну ролі.

Народна педагогіка ставить до народної іграшки гігієнічні, технічні, естетичні та педагогічні вимоги, оскільки за її допомогою у підростаючого покоління формуються експресивні, соціально-перцептивні та інтелектуальні (поведінкові вміння) [6].

Використання народної іграшки у дитячому садку, сім'ї збагачує, урізноманітнює ігрову діяльність дітей, розширює сферу пізнання світу і свого народу.

На значущість народної іграшки у вихованні підростаючого покоління вказували С. Русова, Е. Аркін, Є. Фльоріна, А.Макаренко, О.Макаренко та інші.

Так, С.Русова вважала обов'язковим глибоко проаналізувати естетичну творчість народу в іграшці і вказувала на те, що національна іграшка є продуктом цієї творчості, а отже – часткою всього народу [67].

На сучасному етапі проблемі ознайомлення дошкільників з народною іграшкою приділяють свою увагу такі науковці, як Н. Андрусич, А. Богуш, Н. Дем'яненко, Г. Довженюк, Т. Дудова, Н. Лисенко, О. Найден, Т. Поніманська, М. Стельмахович, А. Шапран та ін.

О. Найден стверджує, що дитина нині має сприймати народну іграшку передовсім як твір мистецтва, який потребує вивчення, певного аналізу творчого наслідування, повторення. Таке ставлення до народної іграшки сприятиме її збереженню і духовному збагаченню дитини [50].

Значний інтерес представляють погляди сучасних науковців на народну іграшку як засіб формування національної культури (О. Батухтіна, Н. Заглада, Л. Івахненко, О. Кузіна, С. Кулачківська, Т. Сакович, Є. Саявко, М. Стельмахович); моральних якостей та патріотичних почуттів (М. Виноградова, Л. Калужька, О. Кузіна, Ф. Халікова); як засіб духовного відродження (Н. Буркіна, Л. Данішевська, Т. Пржегодська, Л. Смерж); трудового виховання (М. Гутнікова, Г. Довженко, Л. Орел), естетичного виховання, розвитку творчих здібностей (А. Грибовська, О. Дронова, Н. Дяченко, М. Кириченко), як необхідна умова для розвитку ігрової діяльності (Л. Артемова, О. Васильєва).

Народна іграшка - витвір специфічний. Своєю простотою й досконалістю, витонченістю форм, різноманітністю використаних природних матеріалів, образністю й естетичною довершеністю українська іграшка розвиває духовний світ дитини, пробуджує відчуття рідного коріння. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками) формує перші уявлення про наволишній світ, перші життєві враження та почуття, закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, коли постане питання вибору шляху та напрямку руху [78].

У процесі сприйняття і творчої роботи з творами декоративно-прикладного мистецтва, зокрема, з народною іграшкою, створюються сприятливі умови для формування моральних якостей: любові до рідного

краю, а через неї - до Батьківщини, поваги до творців прекрасного; виховуються дружні відносини між дітьми, формується вміння використовувати вільний час для цікавої і корисної роботи [38].

Народна іграшка може дуже багато розповісти про історію своєї країни, про звичаї і традиції народу, про традиційний одяг наших предків та спосіб їх життя.

Народна іграшка поєднує дитину з історією її Батьківщини, пробуджує відчуття рідного коріння та сприяє формуванню позитивного ставлення до народних традицій, навчає поважати працю інших, дотримуватися певних правил та норм тощо.

Граючись народною іграшкою, діти прилучаються до набутків творчої спадщини свого народу, їм відкриваються особливості його світосприйняття і характеру. Бережно відносячись до народних іграшок, створюючи їх своїми руками вони відчувають свою відповідальність за збереження і розвиток культури свого народу [78].

Засобом народної іграшки відбувається вивчення і пропаганда культурних надбань свого народу. Дітям дають знання про культуру, обряди і традиції українського народу знайомлять з матеріалом, способом виготовлення, змістом і значенням народної іграшки, формують знання про традиційний одяг, знайомлять з народними ремеслами, дають уявлення про історію створення народної іграшки [78].

Українська народна іграшка несе малятам цілком доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом. Використання народної іграшки в дитячому садку, сім'ї урізноманітнює ігрову діяльність дітей, збагачує, розширює сферу пізнання дитиною світу і свого народу, розвиває традиційні для національної, господарської, побутової культури навички [64].

Граючись, дитина приєднується до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту, розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність

населення, тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, коли стане дорослою людиною, усвідомить як рідний [68].

Одним із напрямків у моральному вихованні дитини є виховання культури поведінки. Іграшки допомагають засвоювати через ігрові ситуації правила і норми поведінки і взаємодії людей. В процесі ознайомлення дітей з народною іграшкою, у різноманітних іграх і спостереженнях необхідно формувати навички ввічливого відношення з близькими для дитини дорослими і однолітками, бережливого відношення до іграшок і речей, якими всі користуються [78].

Ігри з народною іграшкою вчать дотримуватися правил гри, виховує терплячість і посидючість, прагнення досягти успіху завдяки власним знанням і вмінням.

Народна іграшка є важливим фактором психічного розвитку дитини, що забезпечує поступове здійснення нею усіх видів діяльності на більш високому рівні.

Розбірні іграшки, конструктори формують у дошкільників здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, класифікації. Ігри з образними іграшками розширюють й уточнюють уявлення дитини про навколишній світ, розвивають мислення, уяву, мовлення, збагачують словниковий запас.

Дитина, спілкуючись з народною іграшкою, усвідомлюючи її призначення, здійснює зорове та сенсорне сприйняття її форми, конструкції (пластичної, кольорової, орнаментально-знакової), що активізує її життєвий тонус, впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей [33].

Використання народної іграшки в процесі виховання допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку [6].

Розумовому вихованню дітей особливо сприяють дидактичні іграшки. Використовуючи їх, дошкільники вчаться розпізнавати, розрізняти, називати

форму, розмір, колір іграшок, ознайомлюються з кількісними співвідношеннями, числом, просторовими поняттями.

Використання технічної іграшки розвиває її конструкційні здібності, формує інтерес до техніки, створює передумови для технічної винахідливості, творчості. Використовуючи в іграх будівельний матеріал, діти ознайомлюються з об'ємними геометричними тілами, у них розвиваються уявлення про форму, розмір, напрямок, положення, протяжність тощо [78].

У грі відбувається закріплення знань про призначення предметів, найпростіших знарядь праці, загальних способів дії з ними. Використовуючи символічну іграшку (предмети-замінники), дитина починає вперше самостійно оперувати образами, узагальнює свій попередній ігровий досвід.

Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу [78].

Використання народної іграшки забезпечує художній розвиток. Художньо оформлена іграшка збуджує у дитини естетичні почуття і переживання, формує естетичний смак.

Використання її у роботі дошкільних навчальних закладів на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці сприятиме формуванню творчо-активної особистості, яка буде продовжувачем народних традицій.

Виготовляючи народну іграшку дитина відчуває задоволення від створення прекрасного.

Особливий інтерес для педагогічної науки (Г.Сухорукова, О. Дронова, Н.Голота, Л. Янцур) становить проблема впливу декоративної діяльності на розвиток творчості дітей, оскільки ця сфера діяльності інтегрує креативний, естетичний та духовний напрями розвитку особистості в одній площині – художньо-творчій, що дає широкі можливості для повноцінного виховання зростаючого покоління [83].

Є. Антонович, С. Герасимов, П. Говдя, О. Данченко, І. Зязюн, Б. Неменський, О. Рудницька, С. Русова, відзначали, що предмети декоративно-

прикладного мистецтва, які оточують людину в побуті, створюють особливий настрій, викликають прагнення до творчості, пробуджують у підростаючого покоління яскраві образні уявлення про рідну країну, про її історію, розвиток культури, національний колорит, сприяють естетичному вихованню дітей різного віку [52].

Дослідження (Г. Кільова) переконливо доводять, що долучення дитини до культури рідного народу сприяє найповнішому розкриттю її природних схильностей, розвитку її здібностей, духовному збагаченню.

На дітей дошкільного віку особливо впливають іграшки, що зображають людей, істот і предмети реального світу: тварин, риб, птахів, рослинність, предмети побуту, техніки тощо. Вони не тільки спонукають до різноманітних за змістом ігор, а й допомагають увійти в роль, створити улюблений ігровий образ, реалізувати задум. Засобом реалізації задуму іграшка може стати лише в тому разі, якщо дитина правильно сприймає її образ, має певні знання про предмет, а іграшка викликає усвідомлений інтерес і бажання гратися [38].

Самостійна сюжетна гра формується більш успішно, якщо в ній поступово використовувати умовні, реалістичні, символічні іграшки, що зображають тварин. Підбір їх повинен враховувати особливості ігрової діяльності дітей, розуміння образу іграшки у різні вікові періоди, практичний та ігровий досвід дитини. Сюжетна іграшка допомагає малюкам відображати зрозумілі дії людей з предметами. З гарною іграшкою граються тривалий час і активно, глибоко пізнаючи її особливості та функції [6].

Іграшка є засобом формування світосприймання. Дитина сприймає іграшку як образ предмета реального чи казкового світу, партнера, товариша. Розуміє її зовнішні особливості та інші характеристики як втілення художньої, технічної та інших видів культур [26].

Іграшка є складовою предметно-ігрового середовища та передумовою розвитку гри. Дитина творчо застосовує образ іграшки у предметно-ігровому середовищі, використовує відповідно до призначення, змісту, класифікації, знає варіативні можливості використання різних іграшок, застосовує іграшку

для відображення соціальних взаємин людей, розрізняє народну іграшку, знає її призначення, роль, використання, свідомо використовує для розгортання сюжету іграшки-замінника та власноруч виготовлені іграшки [33].

Народна іграшка є джерелом радості, бадьорості, доброго самопочуття. Іграшка як відображена модель поведінки, виявлення і розвитку складних самоорганізованих систем охоплює альтернативні сценарії різних процесів життя. Але практично в кожній народній іграшці закладені вільні основи самовираження, імпульси творчих ходів, виборів, переваг, непередбаченість дитячої поведінки [33].

Виховний вплив іграшки – незаперечний. Саме з нею пов'язаний розвиток літературної, музичної, драматичної, зображальної діяльності дитини. Вона з'явилася у зв'язку з природною потребою дитини пізнавати світ, творчо і самостійно його осмислювати. Тому наслідування дорослих в їхній трудовій і побутовій діяльності, звичаєво-обрядових діях є її основним змістом [33].

Ці витвори, відображаючи явища реального світу, водночас несуть велике інформаційне наповнення, втілюють оригінальні ідеї. А тому мають надзвичайну пізнавальну цінність для дітей. Вони не лише урізноманітнюють ігрову діяльність дитини, а й розширюють сферу її уявлень про світ і свій народ, розвивають притаманні національній господарській та побутовій культурі навички. розуміння таких понять, як морфологія, функціонування народної іграшки, а також її естетична виразність, є теоретичні дослідження на конкретному матеріалі історії [33].

Іграшка є засобом передачі культурного досвіду народу від покоління до покоління.

Можна виділити такі функції української народної іграшки:

- ✓ пізнавально-інформативну (іграшка виступає в ролі своєрідного еталону тих предметів, пізнати призначення яких і засвоїти різні дії з якими дитині слід самостійно; це інформація про навколишній світ, це

засіб творчого розвитку потенціалу дитини на уроках мови, літератури, народознавства і т.ін.);

- ✓ освітню (розширює знання дитини про навколишній світ); виховну (формує дитину як творчу особистість);
- ✓ естетичну (призначення іграшки формувати у підростаючого покоління естетичного ставлення до життя, розширення естетичного світогляду, формувати непримиренне ставлення до «потворного»; тому й закономірно – іграшки відрізняються художньою досконалістю, до чого завжди прагнули народні умільці);
- ✓ трудову (за допомогою гри із іграшкою дитина навчається елементарних трудових дій, які знадобляться їй у подальшому розвитку); ігрову (гра та іграшка невіддільні один від одного – іграшка кличе до життя гру, а гра вимагає нової іграшки; гра – основний вид діяльності дитини);
- ✓ сенсорну (різні форми та різновиди народної іграшки розвивають у дитину сенсорні відчуття); гедоністичну (граючись із іграшкою, обов'язковою умовою є задоволення дитини);
- ✓ аксіологічну (за допомогою народної іграшки та гри з нею дитина засвоює цінності, які український народ виробляв впродовж багатьох століть у своєму розвитку);
- ✓ культурологічну (оскільки іграшка втілює у собі весь емпіричний досвід народу, вона несе певне смислове навантаження, а саме погляди, вірування українського народу) [6].

Отже, педагогічна цінність українських народних іграшок полягає в тому, що вони дають простір творчій активності, орієнтують у навколишньому світі, привчають до праці, розвивають мовлення дітей. Отже, як найістотніший компонент гри іграшка виконує важливу освітню, розвивальну, виховну функції [33].

1.3. Педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників

Для досягнення високого рівня розвитку художньо-творчих здібностей, необхідна наявність засобів, що забезпечать позицію активно діючого суб'єкта діяльності, сформує необхідні мотиви і потреби, які є відображенням художньо-творчої спрямованості особистості.

Як зазначають І. Бех, М. Боришевський, Д. Ельконін, І. Кон, новоутворення, що з'являються у старшому дошкільному віці, свідчать про можливість і необхідність спеціальної роботи з розвитку художньо-творчих здібностей.

Отримання знань, умінь і навичок у сфері художньо-творчої діяльності здійснюється з урахуванням у дітей потреби і прояву здібностей самостійно вирішувати творчі завдання, що активізує розвиток художньо-творчих здібностей. Художньо-творчі здібності найбільш повно можна реалізувати в декоративно-оформлювальній діяльності, яка припускає розвиток художньо-творчих здібностей, самостійності мислення, уяви, виховання емоційної і вольової сфер у процесі спілкування з декоративно-прикладним мистецтвом.

Саме такі можливості надає художня творчість. Не володіючи достатньою мірою навичками читання, письма, усного мовлення, малі діти, як правило, віддають перевагу художнім засобам самовираження. Вони є для них водночас і засобами адаптації до зовнішнього світу, і засобами спілкування з довкіллям. Саме тому розвиток художньо-творчих здібностей дітей засобом моделювання етноп простору є процесом природним та високоефективним. Залучаючи старших дошкільників до художньо-практичної діяльності, педагог реалізує не тільки завдання художнього виховання, а й більш глобальні — розвиває художньо-творчі здібності.

Створення умов для розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом народної іграшки набуває сьогодні особливої значущості, оскільки твори народного мистецтва впливають на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей, сприяють активізації творчо-продуктивної діяльності.

В результаті дослідження було виокремлено такі педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом народної іграшки: цілеспрямоване, систематичне використання української народної іграшки з метою розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей; тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Освітніми завданнями цілеспрямованого використання народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільного віку є ознайомлення із символікою українських орнаментів, його рослинними, тваринними та геометричними візерунками, збагачення уявлень про специфічну гаму кольорів.

Розвиваючими завданнями художньо-творчих здібностей засобом народної іграшки є: розвивати естетичний смак та художньо-творчі здібності, підтримання прагнення до оригінальності та самоствердження; формування уявлень про світове декоративно-ужиткове мистецтво, ознайомлення з його найхарактернішими рисами; розвивати конструктивні та раціоналізаторські здібності, здатності до доцільного розташування різних візерунків (співвіднесення за розміром, кольором, формою), вправляти у створенні власних орнаментів на різних формах у малюванні, аплікації, ліпленні; розвивати почуття ритму, симетрії, стимулювати до прояву творчих здібностей.

До виховних завдань цілеспрямованого, систематичного використання народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей належать: виховати інтерес до декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомлення з історією його виникнення та специфічними засобами виразності; у розширення уявлень про традиційні українські види декоративно-ужиткового мистецтва, виготовлення народних ляльок, гончарство та ін., їх характерні особливості та регіональні відмінності; виховувати ціннісне ставлення до результатів людської праці, розуміти її необхідність і мотивацію; виховувати бережне ставлення до рукотворних виробів (власних та інших дітей).

Дані завдання повинні вирішуватись у всіх видах дитячої художньо-творчої діяльності: на заняттях, в іграх, у праці, в побуті, в самостійній діяльності дітей. Ми маємо формувати не тільки взаємини з дорослими і однолітками, а й розвивати художньо-творчі здібності.

Виховання творчості – різнобічний та складний вплив на дитину з метою збагачення дитини різноманітними уявленнями, знаннями, що дає основу для творчості дітей. Потрібно навчити дітей уважно придивлятися, спостерігати, і це допоможе їм відтворити побачене у своїй творчості.

Художньо-естетичне ставлення до рукотворного світу та його образної оцінки передбачає наявність таких якостей, як відчуття краси та гармонії, вміння помічати прояви естетичного у повсякденному оточенні та усвідомлювати його; сформувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва; розвинути здібності до декоративної творчості, вміння створити оригінальну декоративну композицію того чи іншого виду декоративного мистецтва, оволодіння основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва Діти повинні не тільки виготовити який-небудь предмет, але і розмістити його так, щоб він гармонічно виглядав в оточуючому середовищі [79, с.33].

На етапі знайомства дітей з іграшкою подаються узагальнені поняття про побутову культуру наших предків, усвідомлюються талант,

працьовитість, естетичний смак наших пращурів. На другому етапі формуються уявлення про різновиди народних іграшок, регіональні особливості, що виявляється в кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення. На третьому етапі подаються знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів під час моделювання етнопростору дошкільного закладу [3131, с.18].

Краса творів декоративної діяльності активізує творчо-спонукальну здатність творити. Так, Л. Лещенко зазначає, що добираючи мотиви народних розписів і орнаментів, потрібно враховувати доступність техніки зображення, ступінь виразності образів в візерунках, що в свою чергу сприяє розумовому розвитку дошкільників [40, с.26-28].

У свою чергу емоційний досвід пробуджує творчі здібності, культурні навички, розвиває почуттєву сферу, сприяє на розвиток художньо-творчих здібностей.

Моделюючи іграшку, діти захоплюються створенням чогось нового за своїм задумом. Спілкування зі світом прекрасного у подальшому активізує емоційну сферу, стимулює творчу уяву, фантазію, художнє відчуття, формує образне мислення.

Засоби художньої виразності складаються із сукупності методів і методичних прийомів, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння знань про види декоративно-прикладного мистецтва, розвитку художньо-творчих здібностей та формування емоційно-ціннісного ставлення до виробів.

Л. Калуська виділяє загальні методи та методичні прийоми, які можуть бути використані на всіх етапах ознайомлення з усіма видами декоративно-прикладного мистецтва: розгляд ілюстрацій; екскурсія до краєзнавчого музею, художнього салону, магазину сувенірів; мистецтвознавча розповідь з демонстрацією зразків, залучення дітей до колективного оформлення світлиці в груповій кімнаті; дидактичні ігри – «Що

з чого зроблено», «Розкажи про виріб, який найбільше сподобався», «Де знаходив майстер кольори і візерунки», «Прикрасимо хатинку для ляльки Оксанки»; тематичні заняття та бесіди («При гончарному крузі»); зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про ремесла, спостереження дітей за виготовленням виробів, навчання їх рукоділля; бесіда про народних умільців; використання фольклору; ігрові ситуації [31, с.19].

Методи художньо-творчого виховання дошкільнят забезпечують оволодіння ними знаннями про народну творчість, види декоративно-прикладного мистецтва і на цій основі – розвиток художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

При доборі форм, методів розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку надається перевага комплексним заняттям: заняття з вивчення творчості народних майстрів декоративно-прикладного мистецтва («Таємниці народних умільців», «В гостях українського майстра – гончара»); заняття-мандрівки («Музей керамічних виробів», «Значення іграшки у житті прадавніх людей»); заняття-образ («Про що співає півник», «Бичок-третячок», «Мотанка»); заняття-символ («Створюємо орнамент для «монетки», «Як прикрасити глечик», «Прикрашаємо Опішнянський посуд», «Розмалюй писанку»).

Для розвитку художньо-творчих дітей засобом моделювання етнопростору Т. Коваленко рекомендує проводити спеціальні заняття різного типу, серед яких:

1. Заняття з ознайомлення з творами народного мистецтва. Метою цих занять є ознайомлення з різновидами українського народного мистецтва, особливості розміщення художніх творів в оформленні приміщення, що спрямоване, передусім, на задоволення пізнавальних інтересів та формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про місце та значення даного виду мистецтва у житті людини і суспільства, його вплив на розвиток культури особистості які зможуть використати на заняттях з декоративного малювання, аплікації.

2. Заняття із сприйняття та оцінки українських народних творів мистецтва. Основною метою цих занять є формування у дітей навичок оцінки декоративно-прикладного мистецтва, цілісного емоційного відгуку на них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність різновидів українського народного мистецтва.

3. Заняття із створення самостійних художніх робіт. Головна мета цих занять - актуалізація набутих знань, умінь і навичок в процесі включення дошкільників у різні види художньо-декоративної діяльності у галузі декоративно-прикладного мистецтва та створення самостійних художніх робіт.

4. Інтегровані заняття. Метою таких занять є створення передумов для всебічного вивчення дітьми старшого дошкільного віку особливостей моделювання етнопростору у контексті зв'язку з іншими видами мистецтва (театр, музика, кіно), що позитивно впливає на розвиток сприймання, мислення і збагачення почуттів, стимулювання розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників.

З-поміж ефективних форм і методів розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників - мистецтвознавчі бесіди, творчі вправи, завдання, ігри, запрошення членів родин у дитячий садок; спільні з родинами виховні заходи; зустрічі з батьками за межами дошкільного закладу, які мають бути спрямовані на розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Ознайомлення дітей з найдоступнішими художніми техніками і матеріалами для виготовлення народних ремесел, розкриває можливості художнього відображення дійсності, розвиває здатність до створення та реалізації задуму, передачі думок, почуттів, формує самостійні творчі дії, уміння поєднувати набуті, уявлення і знання.

Методи і прийоми роботи, які можна застосовувати у процесі розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку, узгоджують з емоційним характером дитячої творчості.

«Живе» споглядання творів передбачає активний діалог дитини з навколишнім світом, взаємодію з предметами, об'єктами, явищами дійсності і занурення у світ краси природи, мистецтва, людських взаємин, свій внутрішній світ, у продукт своєї творчості. Цей активний діалог забезпечує можливість формування «картини світу», усвідомлення дитиною себе як частини світу [27].

Використання наочних методів сприяє навчанню дитини бачити красу та неосяжність світу, цінність творів мистецтва, користуватись художніми матеріалами, приладдям, способами досягнення образно-естетичної виразності продукту творчості.

Головним методом педагогічної технології мистецької діяльності є розглядання об'єкта. Запорукою успішної діяльності - є вміння дитини виокремлювати об'єкт в етнопросторі, зосереджувати на ньому увагу, роздивлятися його. При цьому розгляд супроводжується коментарем педагога, бесідою з дітьми, ігровими, сюрпризними елементами, діалогом з іграшкою, художнім словом, музичним супроводом.

Словесні методи використовують на всіх етапах роботи з ознайомлення з етнопростором - мистецтвознавчу розповідь, бесіду, обговорення, запитання, заохочення, пораду.

До розповіді про окремі види декоративно-прикладного мистецтва, твор педагог готується заздалегідь, добирає коротку містку інформацію, адаптує її до сприймання дітьми дошкільного віку. Розповідь має бути цікавою для дитини, можливо, у формі вірша, легенди, казки, історії. Бесіду можна супроводжувати демонстрацією власне творів малої пластики, матеріалів, інструментів.

Запитання, які педагог використовує у проведенні бесіди, мають створювати ситуацію вибору, спонукати до висловлювання власної думки, містити спонукання до розв'язання проблеми («На твою думку, що це за іграшка? Звідки вона? Чи можна передбачити, хто є майстром? Що майстер

хотів розповісти нам? Що саме в іграшці підказує тобі, що предмет виражає саме такі емоції, почуття? Як ти здогадався?»).

Живий діалог між педагогом і дітьми дозволяє у динамічній, рухливій формі обговорити твори мистецтва, які присутні в етнопросторі, красу об'єктів, матеріали та способи зображення.

Під час залучення дітей до народної іграшки, розглядання предметів, важливо використовувати заохочування, що допоможе педагогу на всіх етапах художньо-творчого процесу продемонструвати дитині впевненість у своїх можливостях про вдалий вибір ідеї прикрашання іграшки.

До методів непрямого навчання (з огляду на можливу складність педагогічної ситуації) відносять поради, які сприяють відновленню втраченого інтересу до процесу і результату художньо-творчої діяльності. Педагог радиться з дитиною, як краще діяти, пропонує разом пошукати спосіб виправлення помилки.

Практичні методи можуть бути представлені експериментуванням з матеріалами, вправлінням у засвоєнні технічних навичок.

При особистісно-орієнтованому підході до дітей використовують (за І. Лернером) наступні групи методів: інформаційно-рецептивні, репродуктивні, евристичні.

Інформаційно-рецептивні методи спрямовані на отримання дитиною інформації за допомогою різних рецепторів-аналізаторів (зорового, слухового, нюхового, смакового, тактильно-рухового). Йдеться про інтерактивні методи, які забезпечують різнобічність і повноту світосприймання.

До репродуктивних методів належать: наслідування зразка творчої поведінки (педагога, художника), способів дій у ситуаціях вибору (задуму, теми, змісту, формату, матеріалів, способів зображення, виражальних засобів та деталей); вправління у техніках; дії поруч з педагогом.

Евристичні методи - вибір, експериментування з матеріалом, маніпулювання матеріалом, обговорення, проект (творче завдання), ідентифікація з особою художника [9].

Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі моделювання етнопростору дошкільного закладу спрямоване на дотримання умов для розвитку й саморозвитку кожної дитини з урахуванням її унікальної своєрідності, максимально повної гармонізації індивідуальних відмінностей, активізації особливих, своєрідних, притаманних лише цій дитині, ресурсів, підтримка прагнень до самостійного вироблення власного стилю діяльності, поведінки та життя.

Із застосуванням особистісно зорієнтованого підходу у процесі моделювання етнопростору дошкільного закладу на індивідуальність кожної дитини у вихователя виникає необхідність використовувати індивідуальний та диференційований підходи, як засоби реалізації особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти.

Реалізувати індивідуальний підхід – означає ставитися до кожної дитини як до своєрідної, неповторної особистості, ураховуючи множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини (темпераменту, характеру, здібностей), усвідомлюючи, що кожна дитина не краща й не гірша за іншу, а діти просто різні.

Диференційований підхід базується на знанні індивідуальних особливостей дитини, проте на відміну від попереднього, відображає швидше відносини «дитина – оточуюче середовище», ніж «дитина – людина». Виходячи із зазначеного, вихователь умовно розподіляє дітей на групи, кожній з яких пропонує відмінний за обсягом, складністю, характером матеріал, що оптимізує освітній процес і дає різним дітям можливість навчатися і виховуватися немов за індивідуальною програмою.

Для розвитку художньо-творчих здібностей особливу увагу треба зосередити на забезпечення сприятливої атмосфери (доброзичливість із боку вихователя, відмова від висловлювання оцінок та критики на адресу дитини

сприяють вільному прояву багатоаспектного мислення); збагачення навколишнього середовища дитини найрізноманітнішими новими для неї предметами та стимулами з метою розвитку її допитливості; заохочення висловлювання оригінальних ідей; створення можливостей для вправ та практики; використання особистого прикладу виконання завдань; надання можливості дітям активно ставити питання.

Різноманітність функцій, які має виконувати народна іграшка в житті дитини, відбуваються процеси активізації самостійної діяльності дітей поза заняттями з уведенням елементів художньої праці, моделювання. Успішний художньо-творчий розвиток дітей зумовлюється дотриманням низки методичних принципів, адекватних специфіці декоративного мистецтва:

— Зокрема, керівництво художньо-творчим розвитком дітей передбачає врахування вікових, індивідуальних, національних, культурних, регіональних особливостей і традицій; останнє зумовлює звернення до глибоких коренів народної творчості, проникнення національним духом, а не просте копіювання взірців і канонів національного декоративного мистецтва.

— Залучення дітей до розуміння змісту та сутності мистецтва повинно здійснюватися шляхом особистісно-емоційного сприйняття художньої інформації. Саме через це досягається духовно-моральне й естетичне виховання особистості дитини, пробудження в її душі добрих почуттів, чуйності, здатності до співпереживання.

— Важливо враховувати, що художній образ – це основа, на якій будується художньо-образне сприймання мистецтва і власна художня діяльність дітей. Через це опору на художній образ необхідно передбачати у всіх видах художньої діяльності – і на етапі «Художнього сприймання» і в процесі «Художнього виконання».

— Опанування мови мистецтва і формування навичок практичної декоративної діяльності доцільне не лише в художньо-образному ключі як опанування засобів виразності художнього образу, але й в цілому для художньо-естетичного розвитку дитини.

— Ефективність занять мистецтвом істотно залежить від зацікавлення художньою працею, від одержуваного дітьми в процесі занять емоційного задоволення, радості. Забезпечення цих умов досягається дотриманням вищезазначених положень і характером організації занять.

Провідне місце у розвитку художньо-творчих здібностей дитини належить сім'ї. Саме в сім'ї дитина отримує первинні навички сприйняття дійсності, привчається усвідомлюватися повноправними представниками суспільства.

Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку – одне з першочергових завдань. Сучасне життя спонукає до урізноманітнення та оновлення форм спільної роботи з батьками. Використання різних форм і методів, залучення батьків до співпраці, творчість педагогів, дипломатичність – запорука успішної взаємодії вихователя і родини.

Здійснення цієї роботи, досягнення в ній справжнього успіху можливі лише при індивідуальному підході до кожної сім'ї. Тільки тоді батьки йтимуть до дитячого садка зі своїми радощами і сумнівами, стають єдиним колективом, завжди допоможуть і підтримають педагога.

Провідна роль в організації роботи з сім'єю належить вихователю: метою багатьох форм роботи є допомога батькам, рекомендації, поради, з розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників.

Вихователі повинні залучати батьків до вивчення й використання народного досвіду виховання дітей, до освітнього процесу дошкільного навчального закладу через організацію обміну досвідом родинного виховання.

Н. Виноградова, Р. Годіна, С. Козлова Т. Маркова, в своїх дослідженнях відмічали, що єдність у розвитку особистості, здійснювана дошкільним закладом і сім'єю, забезпечує певну системність виховної роботи, що сприяє успішному розвитку художньо-творчих здібностей дитини, ціннісному ставленню до оточуючого світу.

Показниками результативності взаємодії сім'ї дошкільного закладу можна вважати наявність доброзичливої атмосфери між вихователями та батьками, високий рівень загальної та педагогічної культури педагогів і батьків, створення умов для повноцінного розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників.

До нових форм роботи батьків і педагогічного колективу дошкільного закладу належать створення кімнати народознавства для дітей; обладнання «родинної світлиці», куточка «Для допитливих дітей та дбайливих батьків» у «родинній світлиці»; випуск рукописного журналу «Родинна світлиця» на допомогу батькам»; залучення батьків до проведення занять із дітьми; проведення спільно з родинами свят і днів народження; сімейні читання; влаштування вдома куточка художньої творчості.

Дослідник О. Найден підкреслював, що дитина має сприймати народну іграшку не як предмет побуту, об'єкт гри, а як твір мистецтва, який потребує вивчення, певного аналізу творчого наслідування, повторення [50].

Традиційна народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиці, образних засадах містить у собі інформацію про початкові чинники людського предметно-духовного середовища. У цьому сенсі традиційна народна іграшка у наш час, у нашому перенасиченому предметами, речами світі має бути інформативно й естетично доцільною. О. Найден [50].

Цінність української іграшки визначається багатством художніх засобів, що є важливою умовою художньо-естетичної діяльності.

У процесі ознайомлення з технологіями виготовлення іграшок, особливостями пропорцій, кольорів та зображень на іграшках, дітей спонукають до самостійного створення окремих візерунків, орнаментів, які характерні тільки для даного виду іграшок найближчого регіону; знайомлять з майстрами дитячої народної іграшки.

Ознайомлення з народною іграшкою педагог планує і в повсякденному житті, коли звертає увагу дітей на ту чи іншу іграшку, яка є в групі

дошкільного закладу, пропонує уважно її розглянути, сам розповідає і поступово спонукає дітей до висловлювання своїх вражень і роздумів про цю іграшку.

Ознайомлювати з народною іграшкою слід вже дітей молодшої групи. Показувати іграшки потрібно під час творів усної народної творчості, використовувати в іграх, на заняттях з образотворчої діяльності. Діти четвертого року життя з цікавістю розглядають народні іграшки, забавляються свищиками, грають на сопілці. Вихователь у доступній формі може знайомити їх зі найпростішими іграшками різних регіонів України. Ознайомлюючи дітей з петриківською народною іграшкою, вихователь має не тільки розповісти про неї, а й залучити дітей до зображення окремих елементів розпису: мазків, крапочок, рисок. Такі заняття добре супроводжувати читанням творів українського фольклору, народними хороводними іграми з використанням таких іграшок.

Дітей середньої групи вихователь може познайомити з більшою кількістю іграшок, залучаючи їх до ігор, використовуючи іграшки на заняттях. Діти цього віку охоче малюють нескладні візерунки, що ними прикрашені українські народні іграшки площинного зображення. Ознайомлення з народною іграшкою педагог планує і в повсякденному житті, коли звертає увагу дітей на ту чи іншу іграшку, яка є в групі дошкільного закладу, пропонує уважно її розглянути, сам розповідає і спонукає дітей до висловлювання своїх вражень і роздумів про іграшку. На регіональних особливостях народної іграшки педагог наголошує.

У старшому дошкільному віці дітей ознайомлюють з особливостями пропорцій, кольорів та зображень на іграшках.

Під час декоративної діяльності діти набувають певних художніх умінь та навичок, навчаються практично осмислювати свою роботу, працювати індивідуально та в групах. Такі заняття сприяють розвитку художнього смаку, навчають оцінювати художні якості речей.

Під час оцінки роботи основний акцент робиться на наявності в роботі елементів нового.

Наприклад, якість візерунків, що прикрашають іграшки з глини, в одних дітей вирізняється вмінням варіювати знайомі елементи у нових сполученнях, чутливістю до кольорової гами, здатністю знаходити самостійні композиційні рішення. Інші ж діти залишаються копіювальниками знайомих зразків.

Тому, під час оцінювання дитячих робіт дуже важливо виділити такі, які вирізняються оригінальністю, нехай навіть незначною.

На заняттях дітей спонукають до самостійного створення окремих візерунків, орнаментів, характерних тільки для іграшок певного регіону; знайомлять з процесом виготовлення іграшок, їх історією, розповідають про долі майстрів.

Діти ліплять і розфарбовують глиняні іграшки, самостійно добирають характерні кольори для іграшок з різних регіонів; ширше знайомлять з різними видами іграшок, дізнаються про історичний і регіональний аспекти їхнього виготовлення, їхні традиційні особливості. Діти впевнюються в тому, що ліплення іграшок не така вже й важка справа, саме тому в «гончарних» селах навіть малята швидко опановують це вміння.

Розфарбовуючи глиняні іграшки, діти самостійно добирають характерні кольори для опішнянських і косівських регіонів; ширше знайомляться з різними видами іграшок, дізнаються про історичний і регіональний аспекти, їх традиційні особливості.

На заняттях важливо показати загальний образ народних іграшок та їх характерну різницю, вчити дітей за однією - двома ознаками впізнавати знайомі види, малюють нескладні візерунки на українській народній іграшці площинного зображення, малюють «цибульку», «пуп'янок».

В процесі ознайомлення з іграшкою дітей вчать розуміти єдність змісту і форми, виразних засобів, формують естетичне сприймання, естетичні оцінки. Підбираючи твори мистецтва для ознайомлення дітей,

враховуються їх художні особливості, доступність для дитячого сприймання як за змістом, так і за образотворчими засобами.

Ознайомлення з народною іграшкою педагог планує і в повсякденному житті, коли звертає увагу дітей на ту чи іншу іграшку, яка є в групі дошкільного закладу, пропонує уважно її розглянути, сам розповідає і поступово спонукає дітей до висловлювання своїх вражень і роздумів про цю іграшку.

Для виховання засобом народної іграшки вчені-педагоги рекомендують проводити спеціальні заняття різного типу, серед яких:

1. Заняття з ознайомлення з творами народного мистецтва. Метою цих занять є ознайомлення з різновидом українського народного мистецтва - іграшкою, що спрямоване, передусім, на задоволення пізнавальних інтересів та формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про місце та значення даного виду мистецтва у житті людини і суспільства, його вплив на розвиток культури особистості.

2. Заняття із сприйняття та оцінки українських народних іграшок. Основною метою цих занять є формування у дітей навичок оцінки народних іграшок як творів мистецтва, цілісного емоційного відгуку на них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність даного різновиду українського народного мистецтва.

У ході таких занять діти мають можливість ознайомитися з українськими народними іграшками, взяти участь у бесідах-обговореннях, спрямованих на аналіз, оцінку та вираження у довільній формі власного ставлення до художньо-естетичної цінності іграшок.

3. Заняття з оволодіння навичками та вміннями виготовлення традиційних українських народних іграшок. Мета даних занять полягає у навчанні дітей старшого дошкільного віку основним традиційним прийомам виготовлення іграшок з різних природних матеріалів та традиційним способам їх оздоблення.

4. Заняття з вивчення творчості окремих майстрів української народної іграшки. Основною метою цих занять є ознайомлення дітей з творчістю відомих народних майстрів, які виготовляли іграшки та роботою майстрів-іграшкарів; безпосереднє спілкування з майстрами української народної іграшки в осередках народних промислів; навчання традиційним прийомам виготовлення українських народних іграшок конкретними майстрами.

5. Заняття із створення самостійних художніх робіт. Головна мета цих занять - актуалізація набутих знань, умінь і навичок в процесі включення дошкільників у різні види художньо-декоративної діяльності у галузі української народної іграшки та створення самостійних художніх робіт.

6. Інтегровані заняття. Метою таких занять є створення передумов для всебічного вивчення дітьми старшого дошкільного віку української народної іграшки у контексті зв'язку цього різновиду народного мистецтва з іншими видами мистецтва (театр, музика, кіно), що позитивно впливає на розвиток сприймання, мислення і збагачення почуттів, стимулювання творчої активності старших дошкільників [36].

При організації творчої роботи дітей привчають використовувати народні іграшки для творчих ігор: дзига (веретено), дзига - іграшка, млинок (із очерету, дерева, соломинки), візок, солдат, дерев'яна іграшка - пильщик (чоловічок з пилкою), ковалі (2 чоловіки - ковалі), пищики (з дерева, жита, з листя), дудка (з гарбуза), скрипка (з очеретинок); ліпленню декоративних тарілок, таць, мисок, глечиків, кухликів, куманців, підсвічників, оберегів (у вигляді птахів, звірів, коней, геометричних фігур), з наступним розфарбуванням з наступним використанням народної іграшки в творчих іграх, складанням творчих розповідей, загадок в старшій групі.

Дошкільників вчать застосовувати дитячі музичні іграшки (цимбали, гуслі, бандуру, сопілку, свищики) під час розваг та святкових ранків).

Виховуючи бажання спільно з дорослими виготовляти найпростіші іграшки, слід навчити дитину не лише на елементарному рівні аналізувати твір мистецтва, а й виражати свої почуття

через формотворення. Дитина має оволодіти технічними прийомами та методами виготовлення іграшки з опорою на знання її особливостей, розуміння виразності матеріалу, техніки (Змістова лінія «Світ мистецтва»).

Дітей вчать симетрично розташовувати рослинні елементи візерунків на різних формах (смуга, квадрат, багатокутник, розет, круг), на плоских силуетах виробів декоративно-прикладного мистецтва (одяг, посуд, іграшки); розташовувати візерунки по краях форми, у кутах, середині, по всій площі, підкреслюючи форму паперу; добирати кольори, характерні для певного виду українського мистецтва, до тла паперу.

Потрібно сформувати у дошкільників вміння прикрашати посуд за мотивами народних промислів (за мотивами косівської кераміки), в аплікації оздоблювати декоративними елементами предмети побуту, в малюванні передавати характерні ознаки української кераміки (діти 4-5 років), робити декоративні розписи, малювати іграшки (5-6 років).

З-поміж ефективних форм і методів формування основ художньо-естетичної культури старших дошкільників - мистецтвознавчі бесіди, творчі вправи, завдання, ігри, які мають бути спрямовані на розвиток художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Народні іграшки зі своєю багатю тематикою впливають на задум дитини під час ліплення, збагачують її уявлення про навколишній світ, розширюють можливості дітей в сюжетному ліпленні, розвивають творчі здібності. Але все це можливо тільки в тому випадку, якщо здійснюється планомірне, систематичне ознайомлення дітей з предметами народної творчості.

Якщо дитина буде привчена з раннього віку до створення красивих речей, то в дорослому віці завжди буде прагнути до краси.

Відбираючи мотиви народних розписів і орнаментів для відтворення їх в дитячих роботах, враховується доступність техніки зображення і ступінь виразності образів в узорах.

Виконуючи роботи за мотивами народного орнаменту, діти вчаться розуміти принципи художнього узагальнення, пізнають прийоми творчих імпровізованих декоративних образів, вчаться бачити в орнаментах комбінації кольорів, зіставляти форми, величини, положення елементів на площині предмета.

Навчаючи розгляданню предметів мистецтва в залежності від завдань з малювання, ліплення, виділяють наступні прийоми: узагальнені способи ліплення, швидке виконання окремих елементів і розпис, заповнення простору аркуша в певній послідовності, виконуючи спочатку однакові елементи, потім інші, потім прикраси і т.ін.

Діти ліплять і розфарбовують глиняні іграшки, самостійно добирають характерні кольори для іграшок з різних регіонів; ширше знайомляться з різними видами іграшок, дізнаються про історичний і регіональний аспекти їхнього виготовлення, їхні традиційні особливості. Діти впевнюються в тому, що ліплення іграшок не така вже й важка справа, саме тому в «гончарних» селах навіть малята швидко опановують цими вміннями.

Треба знаходити місце в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів для колекцій народних іграшок. Виставки традиційних народних іграшок улаштовуються у спеціально відведеному приміщенні або куточку ігрової кімнати.

Експерсії до музею або виставки народної іграшки дають можливість розширити уявлення дітей про витоки, регіональні особливості, творчі здобутки майстрів народної іграшки. Ефективність відвідування музею значною мірою залежить від підготовчого та завершального етапів роботи. Підготовчий етап покликаний підготувати дітей до візуального сприймання експонатів музею. З цією метою дошкільникам видаються картки із завданнями, які вони мають виконати, використовуючи музейну експозицію.

На завершальному етапі експерсії корисні такі види навчально-виховної

та творчої діяльності, як складання усних розповідей («Що я бачив у музеї», «Мої враження від екскурсії» , «Про що я дізнався»), малювання іграшок по пам'яті, проведення рольових ігор, виставка дитячих робіт («У музеї народної іграшки», «Експозиція української народної іграшки створеної нашими руками»), створення палітри кольорів народної іграшки певного регіону України.

У дітей необхідно сформувати вміння впізнавати народну іграшку, розуміти її призначення, роль, особливості використання. Добре, якщо дитина навчиться використовувати для розгортання ігрового сюжету власноручно виготовлені іграшки (Змістова лінія «Світ гри»), матиме чітке уявлення про такі види образотворчого мистецтва, як живопис і скульптура, щиро милуватиметься витворами декоративно-ужиткового мистецтва. Слід навчити дитину не лише на елементарному рівні аналізувати твір мистецтва, а й виражати свої почуття через формотворення. Дитина має оволодіти технічними прийомами та методами виготовлення іграшки з опорою на знання її особливостей, розуміння виразності матеріалу, техніки (Змістова лінія «Світ мистецтва»).

Ознайомлення дошкільнят з найдоступнішими художніми техніками і матеріалами, які розкривають перед ними можливості художнього відображення дійсності, поступово розвивають у дітей здатність до створення задуму і його реалізації, вчать щиро передавати думки, почуття, переживання, формують самостійні творчі дії, уміння поєднувати набуті знання, уявлення.

Розвитку художньо-творчих здібностей зростаючої особистості сприятиме: активізація творчих проявів шляхом постановки цікавих, різноманітних творчих завдань; урахування індивідуальних інтересів, схильностей та здібностей дітей; формування здатності створювати художньо-ігрові образи, добирати адекватні образно-виражальні засоби.

Отже, розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки можливий при створенні наступних педагогічних умов:

1. Цілеспрямоване, систематичне використання народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
2. Оптимальний добір форм, методів розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
3. Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей.
4. Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до першого розділу

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки дозволяє зробити такі висновки:

1. Проблема розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки виступає одним із важливих завдань освіти дітей дошкільного віку на сучасному етапі.

2. Проблема розвитку художньо-творчих здібностей привертала увагу психологів і педагогів: Н. Ветлугіну, Л. Богоявленську, Л. Венгера, Л. Виготського, В. Давидова, А. Запорожця, В. Левіна, О. Лука, В. Моляку, Б. Теплова та ін.

3. Дослідниками сформульовано основні методи та умови розвитку художньо-творчих здібностей (Ю. Бабанський, С. Гавриленко, М. Данилов, Т. Ільїна, І. Лернер, В. Моляка, О. Савченко); шляхи ефективного розвитку творчих здібностей дитини (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Лук, Б. Теплов).

4. Концептуальні засади прилучення зростаючого покоління до етнокультурних цінностей українського народу обґрунтовано в працях класиків педагогічної науки (Г. Волков, С. Русова, Я-А. Коменський, О. Усова, К. Ушинський) та сучасних учених (А. Богуш, Н. Виноградова, Н. Гавриш, Р. Жуковська, Н. Лисенко).

Художньо-творчі здібності – це особистісно-інтегративне утворення, що зумовлює здатність до створення нового в художньо-творчій діяльності. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку передбачає розв'язання низки важливих завдань, пов'язаних із розвитком позитивної мотивації до художньо-творчої діяльності, вихованням цілеспрямованості, збагаченням художньо-творчого досвіду, усвідомленням індивідуальності кожного учасника навчального процесу.

5. Важливим напрямом розвитку художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку є залучення їх до художньої діяльності, що дозволяє розширити діапазон естетичного пізнання світу, спробувати свої сили у різних сферах, зосередитися на найпривабливішій і найперспективнішій для себе.

На значущість народної іграшки у вихованні підрастаючого покоління вказували С. Русова, Е. Аркін, Є. Фльоріна, А.Макаренко, О.Макаренко та інші.

На сучасному етапі проблемі ознайомлення дошкільників з народною іграшкою приділяють свою увагу такі науковці, як Н.Андрусич, А. Богуш, Н.Дем'яненко, Г.Довженюк, Т.Дудова, Н.Лисенко, О. Найден, Т.Поніманська, М. Стельмахович, А.Шапран та ін.

6. Педагогічна цінність українських народних іграшок полягає в тому, що вони дають простір творчій активності, орієнтують у навколишньому світі, привчають до праці, розвивають мовлення дітей.

Цінність української іграшки визначається багатством художніх засобів, що є важливою умовою художньо-естетичної діяльності. Організація художньої діяльності дошкільників є одним із засобів розвитку індивідуальних потенційних можливостей кожної дитини, розвитку їх художньо-творчих здібностей.

7. Слід навчити дитину не лише на елементарному рівні аналізувати твір мистецтва, а й виражати свої почуття через формотворення. Дитина має оволодіти технічними прийомами та методами виготовлення іграшки з опорою на знання її особливостей, розуміння виразності матеріалу, техніки.

8. Ознайомлення дошкільнят з найдоступнішими художніми техніками і матеріалами, які розкривають перед ними можливості художнього відображення дійсності, поступово розвивають у дітей здатність до створення задуму і його реалізації, вчать щиро передавати думки, почуття, переживання, формують самостійні творчі дії, уміння поєднувати набуті знання, уявлення.

9. Провідними методами і прийомами художньо-естетичного виховання є: бесіда, розповідь, пояснення, використання наочності, ігрові ситуації, запитання, заохочення, мистецтвознавчі бесіди, проблемні, пошукові завдання, метод роздумів про мистецтво, вправи репродуктивного і творчого характеру.

10. Основу методичного забезпечення розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку є реалізація комплексу педагогічних умов: цілеспрямоване, систематичне використання народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей; тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

2.1. Стан розвиненості художньо-творчих здібностей у старших дошкільників в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів

Для практичного дослідження розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників нами було здійснено експериментальне дослідження, яке було спрямовано на з'ясування можливості використання народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників в ЗДО.

Актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю розробки діючих методик розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників, які б могли застосовуватися на практиці в дошкільному навчальному закладі вихователями, керівниками гуртків, батьками.

Завдання констатувального етапу експерименту включали:

1. Визначити критерії, показники та рівні розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.
2. Діагностувати наявний рівень розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку
3. Визначити педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури нами були розроблені критерії та показники рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників: мотиваційно-емоційний критерій; когнітивно-оцінний критерій; діяльнісно-творчий критерій.

Мотиваційно-емоційний критерій дає змогу з'ясувати ступінь сформованості активного сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва.

Основні показники зазначеного критерію: наявність потреби спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до художньо-декоративної діяльності, виготовлення виробів декоративного мистецтва.

Когнітивно-оцінний критерій розвитку художньо-творчих здібностей відображає рівень наявних знань у галузі художньої творчості; здатність дитини до естетичної оцінки окремих мистецьких творів, навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого.

Він складається з певного обсягу знань про призначення, види декоративно-прикладного мистецтва; промисли з виготовлення мистецьких творів та їх регіональні особливості; про українських народних майстрів; про техніки та прийоми виготовлення та роботи з різними художніми матеріалами; здатність вербалізувати власні почуття та особисте ставлення до творів мистецтва; самостійність оцінних суджень.

Діяльнісно-творчий критерій розвитку художньо-творчих здібностей віддзеркалює міру прагнення та здатність до самостійної художньо-творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Показники даного критерію: бажання виразити себе у художньо-творчій діяльності; прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру.

Слід відзначити, що кожен із визначених критеріїв перевірявся за допомогою 2-3 методів, для забезпечення більшої об'єктивності. Відповідно до кожного із зазначених критеріїв розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку було визначено рівні її сформованості (високий, середній, низький).

Високий рівень характеризується високим ступенем прояву (не менше 70%) виділених показників, а саме: наявну у дітей старшого дошкільного віку потребу в ознайомленні з видами декоративно-прикладного мистецтва; досить глибока поінформованість про українське народне мистецтво; самостійність у ході засвоєння знань та їх застосування; спостерігається активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, самостійність оцінки естетичних якостей твору мистецтва, висловлення почуттів, викликаних тим чи іншим твором мистецтва і пояснення, за допомогою яких саме засобів це вдалося майстру; інтерес до мистецьких виробів в груповій кімнаті, самостійність та оригінальність естетичного вирішення задуму, образність, емоційність творчих робіт.

Середній рівень розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників, характеризується високим ступенем прояву більше половини показників (50 – 70%), а саме: виявляється неусвідомленість інтересів до декоративно-прикладного мистецтва, зокрема, іграшки, наявний слабкий інтерес та потреба у їх вивченні й виготовленні. Діти володіють неповним обсягом знань про декоративно-прикладне мистецтво, основні способи створення; їм важко самостійно актуалізувати набуті знання навіть у знайомих ситуаціях. Разом з тим, у дітей даного рівня спостерігається здатність до оцінки деяких цінностей українського народного мистецтва, прагнення до вираження власного ставлення з відповідним обґрунтуванням. Більшість дітей цієї групи намагаються отримати задоволення від виконання завдання творчого характеру, нерідко проявляють ініціативність під час виготовлення іграшки.

Низький рівень розвитку художньо-творчих здібностей характеризується мінімальним проявом визначених показників (менше 30%), а саме: у старших дошкільників відсутня захопленість декоративно-прикладним мистецтвом, не проявляється інтерес до самостійного створення художнього твору, безсистемне засвоєння певної суми знань. Діти спроможні лише до вираження однозначної емоційної оцінки стосовно декоративно-

прикладного мистецтва: не звертають увагу на естетичні якості художніх творів, вагаються у поясненні власних суджень та оцінок; уникають виконання завдань творчого характеру, прагнуть до копіювання творчих зразків, потребують значної допомоги вихователя.

Таблиця 2.1.1

Критерії та показники рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників:

Критерій	Характеристика	Показники
Мотиваційно-емоційний критерій	виявляє ступінь сформованості активного сприйняття творів мистецтва	наявність потреби спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять та самостійного виготовлення виробів декоративного мистецтва.
Когнітивно-оцінний критерій	наявність потреби спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять та самостійного виготовлення виробів декоративного мистецтва.	наявність певного обсягу знань про призначення, види декоративно-прикладного мистецтва; промисли з виготовлення мистецьких творів та їх регіональні особливості; про українських народних майстрів; про традиційні матеріали, техніки та прийоми виготовлення та роботи з різними художніми матеріалами; здатність вербалізувати власні почуття та особисте ставлення до творів мистецтва; самостійність оцінних суджень.
Творчо-діяльнісний критерій	віддзеркалює міру прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатність до самостійної художньо-творчої діяльності.	наявність бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності; прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру

В експериментальній роботі брали участь вихованці старших груп Василівського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) «Вишенька», Андріяшівської сільської ради Роменського району Сумської обл. В експериментальній роботі брали участь 20 дітей: 10 з них складала діти

експериментальної групи (ЕГ), і 10 – контрольної групи (КГ), 2 вихователі та батьки вихованців.

З метою з'ясування професійної спрямованості педагогів з організації процесу розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників у сучасній практиці роботи дошкільних закладів освіти, вихователям старших груп була запропонована «Анкета для виявлення рівня творчих здібностей вихователя і самооцінка його діяльності з розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників» (Додаток А).

Аналіз анкет показав, що педагоги достатньо володіють знаннями і навичками з організації процесу розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного і застосовують їх у роботі з дітьми. Більшість визнає можливості впливу творів декоративного мистецтва (зокрема, народної іграшки) на розвиток художньо-творчих здібностей, але у той же час переважна більшість вважає недостатнім наявність занять за розкладом для повноцінного художньо-творчого розвитку дітей. Незначна частина вихователів зауважила про необхідність проведення гурткової роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного у другу половину дня, відвідування музеїв, тематичних свят та розваг, влаштування виставок робіт декоративно-прикладного мистецтва, моделювання етносередовища у групових кімнатах та всієї території дошкільного закладу.

У відповідях на питання анкети про рівень художньо-творчої освіченості сучасного вихователя (основні засоби виразності творів декоративного мистецтва; вплив декоративно-прикладного мистецтва на розвиток художньо-творчих здібностей дітей; роль творів декоративного мистецтва на розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників) більшість вважає, що вихователь має опанувати елементарними вміннями і навичками художньо-творчої діяльності, знати особливості застосування етнічних засобів під час розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників; цікавитись інформацією про

декоративно-прикладне мистецтво, вміти передавати своє захоплення дітям, мати розвинутий смак, залучати дітей до виготовлення творів декоративного мистецтва, стимулювати художню-творчість дітей.

Аналіз анкетних даних показав, що переважна більшість вихователів сходяться на думці, що для ефективної навчально-виховної роботи необхідно проводити регулярні консультації та майстер-класи з художньо-творчого розвитку дітей. Для активізації інтересу до художньо-творчої діяльності, підвищення і збагачення художньо-творчої обізнаності бажано, на думку вихователів, використовувати різні форми методичної роботи художньо-творчого спрямування.

На нашу думку, у практичній діяльності вихователів, недооцінюється педагогічний потенціал використання етнічних засобів, не враховуються їх виховний та розвиваючий потенціал.

Аналіз занять, дидактичних ігор, свят та розваг та спостереження за дітьми в ході їх проведення засвідчив недостатнє забезпечення педагогічної умови цілеспрямованого, систематичного використання народної іграшки як засобу розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

З метою виявлення позиції батьків щодо впливу народної іграшки на розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників, ми запропонували відповісти на запитання анкети (Додаток Б). Анкетування допомогло з'ясувати ставлення батьків, їхню участь в розвитку художньо-творчих здібностей дитини, а саме: творчі уподобання дитини та їх роль в житті дитини, ставлення дитини до художньо-творчих занять у дошкільному закладі, емоційність реагування на види декоративно-прикладного мистецтва.

Бесіда з батьками стосовно впливу народної іграшки на розвиток художньо-творчих здібностей дитини, при уточненні їхньої практичної ролі у вирішенні цього завдання, показала в цілому невизначеність позиції. Більшість батьків вважає, що сім'я повинна розвивати вміння дітей самостійно організувати художньо-творчу діяльність, але в той же час

дорослі не мають часу на спільну художньо-творчу діяльність з дітьми, не можуть назвати художньо-творчих занять, які подобаються дитині найбільше; у чому проявляється інтерес дитини до творчості, чи виникають труднощі при визначенні видів творчої діяльності, в яких дитина ініціативна і самостійна. Для більшості дорослих було складно відповісти на питання про наявність предметів декоративно-прикладного мистецтва; обладнання для розвитку художньо-творчих здібностей дитини вдома. На питання про те, що необхідно для розвитку художньо-творчих здібностей, більшість не змогли дати конструктивної відповіді, перекладаючи цю роль на заклад дошкільної освіти у цьому питанні.

Найбільш популярним видом занять батьків з дітьми старшого дошкільного віку є ігри, в тому числі й пізнавальні. Але пріоритет у спільних заняттях батьки віддають іграм, які не достатньо розвивають художньо-творчі здібності дітей. Однією з причин, на нашу думку, є недостатня увага батьків до цієї проблеми, їхня неосвіченість, необізнаність у цій галузі.

Наступним етапом здійснення практичного експериментального дослідження стало проведення діагностики рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Така діагностика повинна була визначити стан розвиненості художньо-творчих здібностей дошкільників для можливості подальшого порівняння з результатами, які будуть отримані після проведення експериментального дослідження.

Констатувальний етап експерименту було спрямовано на виявлення стану розвитку художньо-творчих здібностей; кількісний і якісний аналіз рівнів розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку; визначення залежності даного процесу від спрямування навчально-виховної роботи на заняттях і у виховній роботі на розвиток художньо-творчих здібностей.

Проведений аналіз уможливив визначення художньо-творчих здібностей як якості особистості, сутність якої полягає у готовності за внутрішніми переконаннями здійснювати ініціативні, творчі дії у сфері

художньої творчості. У контексті даного дослідження розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників має відбуватися у різних видах художньо-творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, через сформованість потреби та інтересу до опанування різними видами декоративно-прикладного мистецтва, через самостійність і творчу діяльність.

Сформованість позитивного ставлення до різних видів художньо-творчої діяльності, наявність потреби спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва, підвищений інтерес до занять та залучення дітей до створення іграшок в народному стилі в груповій кімнаті, виготовлення виробів декоративного мистецтва ми виявляли під час спостереження за дітьми в різних видах занять, дидактичних ігор: чи активна дитина у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів, чи проявляє самостійність при художньому втіленні творчого задуму, виготовленні виробів декоративного мистецтва; у ході бесіди за такими питаннями: для чого людям потрібно знати і розрізняти художні твори мистецтва, чи подобається брати участь у виготовленні іграшки з глини, тканини, розписувати дерев'яну іграшку.

Проведений констатувальний етап дослідження показав, що серед старших дошкільників переважають діти з низьким рівнем розвитку художньо-творчих здібностей. У багатьох дітей відсутня зацікавленість додекоративного мистецтва, вони не розуміють призначення того чи іншого предмету декоративного мистецтва, у них обмежений запас знань про види декоративного мистецтва, вони мають уявлення про деякі предмети лише частково. Такий стан розвитку художньо-творчих здібностей недостатній з огляду на потреби сучасного дошкільного закладу, що зумовлює необхідність розробки та експериментальної апробації методики розвитку художньо-творчих здібностей.

Для проведення роботи з виявлення рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом народної іграшки, наявність

потреби спілкування з творами мистецтва, активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного створення нового образу (малюнка, іграшки, аплікації), (*мотиваційно-емоційний критерій*) ми використали декілька блоків тестових завдань комбінованого типу.

Творча гра **«Що в альбомі?»**, (Додаток В) мала на меті з'ясувати наявність потреби спілкування з видами декоративно-прикладного мистецтва (зокрема, предметами побуту, народною іграшкою); активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять та самостійного вибору предметів декоративного мистецтва, самостійного створення нового образу (аплікації, малюнка чи іграшки).

Матеріал: 3-4 альбоми з тематично підібраними ілюстраціями на теми: «Іграшка», «Деревообробництво», «Ткацтво», «Художня кераміка», «Писанка», «Витинанка».

Опис: дітям пропонується роздивитися декілька різних альбомів на власний розсуд, словесно обґрунтувати власний вибір; описати художні твори, дерев'яні, ткацькі, вишиті, керамічні вироби, витинанки, писанки, які сподобались найбільше (мотивувати).

Вияв емоційної реакції на художні образи у вигляді іграшок (предмети-замінники), (глиняний посуд, рушники, предмети побуту, меблі, писанки) ми перевіряли за допомогою творчої гри: **«Магазин української народної іграшки»** (Див.додаток Г).

Оцінка дослідження:

5 балів - ставиться, якщо дитина виявляє активний інтерес до народних іграшок, словесно передає призначення іграшок, для чого їх використовують.

3 бали - якщо були якісь неточності в передачі призначення, дитина була малоемоційна, соромилася.

0 балів - якщо дитина невірно визначила іграшку, матеріал, основні елементи декору, була невпевнена у прояві емоцій.

Для виявлення наявності певного обсягу знань про призначення, види декоративно-прикладного мистецтва, промисли з виготовлення художніх творів та їх регіональні особливості; про українських народних майстрів; про традиційні матеріали, техніки та прийоми виготовлення та роботи з різними художніми матеріалами; здатність дитини до естетичної оцінки окремих мистецьких творів; навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого (*когнітивно-оцінний критерій*) ми провели бесіду з дітьми на тему: «*Що ти знаєш про українські народні ремесла?*», (Додаток Д), метою якої було активізувати елементарні уявлення дітей про історію народного ремесла в Україні; різні матеріали, технології створення декоративних виробів; орнаменти розпису (геометричний, рослинний, з використанням зооморфних зображень); регіональні особливості прикрашання.

Оцінка дослідження:

5 балів - якщо дитина демонструє інформованість про різні види народного ремесла (за видами, технологіями виготовлення), розрізняє кольорові та орнаментальні особливості художніх творів.

3 бали – якщо дитині бракує естетичних знань про народні ремесла, вона виявляє поверхові знання про них.

0 балів - слабка обізнаність у мистецтві виготовлення видів народного ремесла.

Для проведення наступного етапу роботи з виявлення рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників (*творчо-діяльнісний критерій*) ми використали декілька блоків тестових завдань комбінованого типу, спостереження, аналіз продуктів дитячої діяльності, метод експертної оцінки.

Для виявлення наявності бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності ми використали метод експертної оцінки (бесіда з педагогами для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатність до самостійної художньо-творчої діяльності (Додаток Ж), виявляючи, поряд із ставленням до занять

естетичного напрямку, хто із дітей виявляє найбільшу зацікавленість художньо-естетичною діяльністю, якому виду декоративної діяльності віддають перевагу діти? Як часто і скільки дітей займаються в зоні самостійної художньої діяльності? Чим найбільше люблять займатися? Які художньо-естетичні навички використовують в іграх та повсякденному житті? Чи проявляється художній смак дітей у групі?

Оцінка дослідження (загальна за мотиваційно-діяльнісним критерієм):

10 балів - якщо дитина проявляє стійкий інтерес, активне ставлення до творів декоративного мистецтва, постійно бере участь в декоративній діяльності, легко і емоційно виражає свої художньо-творчі здібності у ліпленні, аплікації, розписі.

5 балів - якщо дитина проявляє бажання включитися в художньо-естетичну діяльність, однак їй потрібна допомога педагога, додаткове пояснення, показ, повтори.

0 балів - якщо дитина пасивна у діяльнісній сфері, не має активного інтересу, байдужа. Не здатна до самостійності.

Максимально можлива кількість балів за виконання завдань по всім критеріям – 30 балів.

Високий рівень – 23-30 балів.

Середній рівень – 11-22 бали.

Низький рівень – 3-10 балів.

На основі здобутих даних ми виявили, що у багатьох дітей відсутня зацікавленість до декоративної діяльності, не розуміють призначення того чи іншого предмету декоративного мистецтва, у них обмежений запас знань про види декоративного мистецтва, мають уявлення лише частково про деякі предмети.

Таблиця 2.1.2.

**Шкала для оцінки рівнів розвитку художньо-творчих здібностей
(в балах)**

№	Рівні сформованості	Мотиваційно-емоційний критерій	Когнітивно-оцінний критерій	Творчо-діяльнісний	Загальна оцінка сформованості творчої активності
1.	Високий	8 – 10	7 – 10	8-10	23 – 30
2.	Середній	4 – 8	3 – 7	4-7	11-22
3.	Низький	1 – 4	1 – 3	1-3	3 – 10

Аналізуючи результати експерименту, можна констатувати наступне.

З високим розвитком художньо-творчих здібностей у експериментальній та контрольній групах було виявлено - 17% (експериментальна) та 12% (контрольна).

Таблиця 2.1.3.

Загальний рівень розвитком художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	17%	40%	43%
Контрольна група	12%	42%	46%

Діти з високими показниками розвитку художньо-творчих здібностей в експериментальній групі (17%), у контрольній (12%) зацікавлено ставляться до художніх творів різних видів і типології; проявляють самостійність у відповідях на запитання дорослих, висловлюють власне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва. Інтерес до художніх творів мистецтва у них стабільний, мотивований.

Діти аналізували, порівнювали предмети за технікою виготовлення, за різноманітністю оздоблення (використання різних символів, орнаментів,

кольорів), встановлювали причинно-наслідкові зв'язки між засобами художньої виразності і емоційним враженням від побаченого.

Так, відвідавши міні-музей декоративно-прикладного мистецтва в сусідній групі, діти помітили, що зразки, представлені у музеї, дуже відрізняються від тих, що є у групі. Вони уважно розглядали експонати і зробили висновки, що у ньому зібрано багато дерев'яних та глиняних іграшок, мотанки, писанки.

Після цих відвідувань деякі діти одразу сіли за створення і розпис власної іграшки і розповіли, що обов'язково подарують її мамі, бабусі, братику. Вони зазначили, що у своїх виробках використовують певну кольорову гаму (наприклад, жовті, зелені та червоні кольори).

Під час проведення самостійної художньо-творчої діяльності у другу половину дня, розглядаючи альбоми із зразками різних видів декоративно-прикладного мистецтва, деякі діти дуже емоційно ділились враженнями від побаченого, підмічаючи знайомі символи розпису, поєднання кольорів, раділи побаченому на виробках товаришів.

Діти цього рівня зацікавлено ставилися до декоративного мистецтва; проявляли спостережливість, сприйнятливність до кольорів, форм, символів; виявляли естетичне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва; передавали свої враження від різних видів художніх творів; володіли необхідними технічними прийомами для передачі своїх почуттів в ліпленні, аплікації розписі; поєднували в художньо-творчій діяльності елементи різних видів мистецтва; виявляли і мотивували свої художні переваги, раділи гарно зробленій роботі.

Діти із *середнім показником* розвитку художньо-творчих здібностей в експериментальній групі (40%), у контрольній (42%), відрізнялися зосередженістю при ознайомленні з українським декоративно-прикладним мистецтвом, зразками виробів різних регіонів України. Для них був характерний зацікавлений погляд, діти правильно відповідали на запитання дорослих. Але розкрити та обґрунтувати засоби художньої виразності,

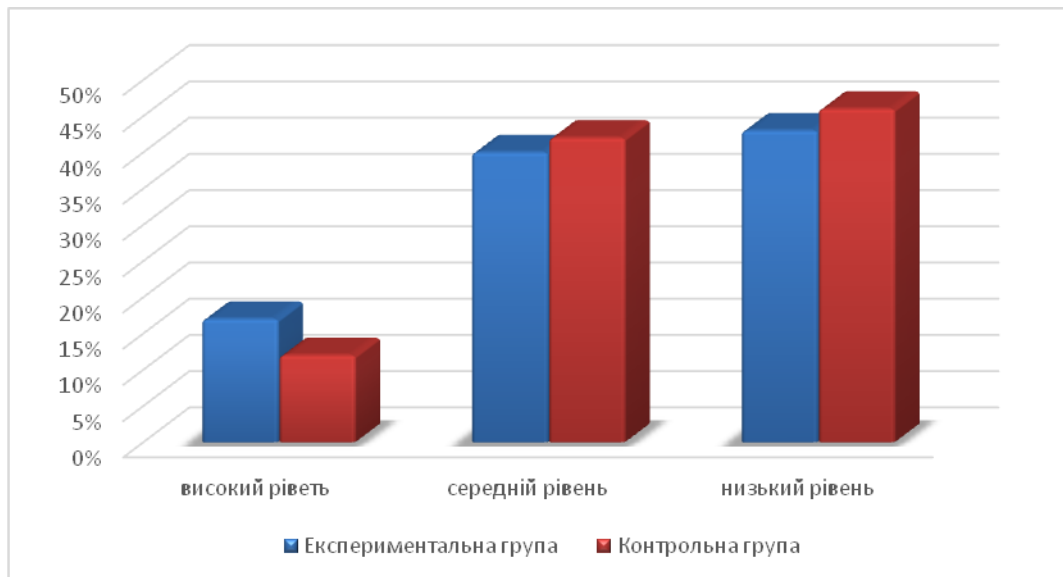
використані народним митцем (довершена форма, симетричність візерунку, барвистість, орнаментальність), не завжди могли. Дошкільники точно визначали настрій твору, однак розкрити та проаналізувати засоби виразності не завжди могли.

Було видно, що твори декоративно-прикладного мистецтва дітям цікаві, але особливих емоційних переживань не викликають. При поясненні свого вибору діти давали короткі відповіді, які не виражали емоційного ставлення («красива іграшка», «тому що вона яскрава»). Дошкільники на достатньому рівні володіли необхідними технічними прийомами для передачі своїх почуттів в декоративній діяльності, але не завжди їх використовували у повному обсязі.

Діти з середнім рівнем розвитку художньо-творчих здібностей були не завжди точні в відповідях, але, після деяких уточнень з боку вихователя, велика частина дітей висловлювалася, добираючи відповідні слова для опису. Більшість дітей досягала непоганих результатів виконання роботи з розмальовування площинних та об'ємних форм, використовуючи відповідну палітру кольорів та орнаментальних елементів розпису виробів. Емоційні прояви у дітей цього рівня були стриманими.

Діти з низьким рівнем розвитку художньо-творчих здібностей в експериментальній (43%), у контрольній (46%) групах не вміють виразити своїх почуттів, ставлень до предметів декоративно-прикладного мистецтва; вербально передати свої враження від споглядання творів декоративного мистецтва. Багато хто з дітей копіювали відповіді інших, не маючи своєї власної думки, були зацікавлені скорше оточуючими предметами, ніж запропонованими виробами. Їх пояснення свідчили про формальність висловлень. Діти обмежувалися загальними фразами щодо побаченого, або не могли пояснити свій вибір.

Співвідношення рівнів розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту відображено на діаграмі (у %).

Рис. 2.1.1. Співвідношення рівнів розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту

Аналіз освітньо-виховної роботи з дітьми, анкетування вихователів, перегляд занять, ігрової діяльності, дитячих робіт засвідчили, що вихователі здійснюють певну роботу з розвитку художньо-творчих здібностей дітей засобом народної іграшки. Але при цьому у дошкільників не формується відповідне уявлення про народну іграшку, недостатніми є знання з декоративного мистецтва, і, зокрема, народну іграшку. Такий стан пояснюється рядом чинників. До них ми відносимо:

- ✓ недооцінку педагогами-практиками можливостей народної іграшки у навчально-виховній роботі з дошкільниками;
- ✓ недостатній рівень ознайомлення дітей із видами декоративно-прикладного мистецтва;
- ✓ недостатню розробку змісту, методів та прийомів, спрямованих на розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників, вмінь та навичок цілісного сприйняття творів декоративного мистецтва.

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити процес розвитку художньо-творчих здібностей як такий, що потребує посилення уваги до нього вихователів дошкільного закладу, батьків. З-поміж чинників, що гальмують розвиток художньо-творчих

здібностей, можна назвати недостатнє розуміння дорослими значущості та сутності проблеми, неповне врахування потреби дитини творчо виразити себе, неусвідомлення впливу народної іграшки на розвиток художньо-творчих здібностей. Отже, актуалізується необхідність оптимізації педагогічних умов, форм і методів, сприятливих для розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобом народної іграшки.

Аналіз отриманих відповідей дозволив нам зробити наступні висновки: розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку займає значне місце у навчально-виховному процесі ЗДО; художньо-творчі здібності розуміються як якість особистості, сутність якої полягає у готовності дітей за внутрішніми переконаннями здійснювати творчі дії у сфері сприймання, оцінки та виготовлення народної іграшки. У контексті даного дослідження художньо-творчі здібності у старших дошкільників мають формуватися у різних видах художньо-творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності; організацію цілеспрямованого, систематичного використання народної іграшки з метою розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Дітей у процесі спілкування та щоденної взаємодії з мистецтвом не спонукають до розширення досвіду відтворення і трансляції художніх творів; в умовах сім'ї не надається методична допомога батькам з розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників; у процесі художньо-творчої діяльності не реалізується особистісно зорієнтований підхід до дітей.

2.2. Педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом української народної іграшки

Визначаючи зміст розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом української народної іграшки, ми виходили з того, що в ньому повинні бути реалізовані ті педагогічні умови, які були визначені й обґрунтовані нами в результаті теоретичного етапу дослідження, а саме:

1. Цілеспрямоване, систематичне використання української народної іграшки з метою розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
2. Оптимальний добір форм, методів у розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
3. Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
4. Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Щоб правильно вирішувати проблему розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом української народної іграшки, ми дотримувалися програмових вимог до виховання та навчання дітей в умовах дошкільного навчального закладу, основних державних документів: Концепції дошкільного виховання в Україні, Базового компоненту дошкільної освіти.

Цілісний процес розвитку художньо-творчих здібностей засобом української народної іграшки складався з трьох органічно пов'язаних між собою етапів (підготовчого, практично-діяльнісного та творчого).

Мета підготовчого етапу полягала у створенні умов опосередкованого впливу на розвиток художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

У роботі над підвищенням компетентності педагогів з розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку для активізації інтересу вихователів до декоративно-прикладного мистецтва та мистецтва іграшкарства, підвищення естетичної освіти і збагачення їх художньо-естетичної культури проводилися регулярні консультації.

Вихователь-методист разом з вихователями детально вивчили матеріали про розвиток іграшкарства в Україні, регіональні особливості української іграшки, опрацювали різноманітні технології виготовлення і розпису народної іграшки, познайомились із семантикою народних символів і кольорів, що використовуються в народній іграшці, особливостями виготовлення іграшок у певних регіонах України. Проведена робота з педагогами сприяла закріпленню та розширенню знань та навичок дітей про мистецтво іграшкарства.

Для того, щоб зацікавити батьків мистецтвом народної іграшки та залучити їх до активної взаємодії, ми систематично проводили консультації щодо організації спільної творчої діяльності батьків з дітьми, знайомили батьків з можливостями народних іграшок для розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників.

Задля активізації інтересу до мистецтва народної іграшки, збагачення художньо-естетичної культури педагогів і батьків в рамках «Творчої майстерні» ми організували серію консультацій для батьків «Історія української народної іграшки» (Додаток З); майстер-класів за наступними тематичними блоками: «Карта промислових центрів іграшкарства в Україні», «Кольори та їх значення у народній іграшці», «Створюємо іграшку за народними мотивами» з метою розширення і збагачення знань про українську народну іграшку; вправляння у створенні різних видів іграшки.

Основними формами роботи на даному етапі дослідження були розповіді вихователя на тему «Звідки іграшка до нас прийшла», «Народна іграшка», «Музей української народної іграшки»; заняття-подорож «В гостях у майстрів-іграшкарів»; (Додаток Н); вечір загадок «Про що розкаже народна

іграшка»; віртуальна екскурсія «У гончарній майстерні», екскурсія-огляд виставки народних іграшок «Зустріч з майстринею-іграшкаркою», дидактичні ігри «Закінчи розповідь про іграшку», «Загадай – відгадаємо», «Де ця іграшка народилася», сюжетно-рольові ігри «Український ярмарок», «Іграшковий майстер», театралізована гра «Солом'яний бичок».

Для вирішення поставлених завдань використовувалися різноманітні методи та прийоми: художні розповіді про прадавні витоки народної іграшки, про вірування та звичаї нашого народу, що пов'язані з українською народною іграшкою, про символічний зміст іграшок, описи; демонстрування унаочнення (зображення виробів, фотографії, ілюстрації у художніх альбомах з декоративного мистецтва), дидактичні, сюжетно-рольові, театралізовані ігри, моделювання ігрових ситуацій, організація спостереження за роботою «казкових майстрів» іграшки.

Розповідаючи про символіку образів півня, баранця, коника у бесідах про українську народну іграшку, пригадували, як вона описується у народних піснях, казках, загадках та прислів'ях. Ознайомлення дошкільників зі звичаями та віруваннями українців, пов'язаними з іграшкою, із символічним змістом її традиційних образів, сприяло формуванню ставлення до неї як до культурного явища. Пояснення та розкриття різноманітних функцій народних іграшок допомогало дітям зрозуміти необхідність збереження їх для наступних поколінь, сприяло формуванню зацікавлення процесами виготовлення і засобами надання художньої виразності образам.

Уточненню уявлень дітей про способи використання іграшок у реальному житті, про їх взаємозв'язок з іншими предметами та явищами, про їх історичну, художню та суспільну цінність сприяла організована нами різноманітна ігрова діяльність.

Для забезпечення цілеспрямованого, систематичного використання різних засобів розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників засобом української народної іграшки використовувались різний інформаційний матеріал у формі бесід і розповідей про вироби народних

майстрів «Що із чого виготовлено?», «Улюблені ігри та іграшки»), який мав націлювати на формування уявлень про етнічні особливості декоративного мистецтва; викликати позитивне ставлення до культурно-історичних традицій народу прикрашати житло; до народного мистецтва, ремесел і промислів, символів й атрибутів, дитячих ігор та іграшок; стимулювати зацікавленість дітей до декоративного мистецтва.

Ознайомлення з творами декоративно-прикладного мистецтва сприяло формуванню самостійних творчих задумів і подальшому їхньому втіленню в художньо-творчу діяльність, розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

З метою збагачення досвіду художньо-творчої діяльності під час ознайомлення з народними промислами використовували ігри, розповіді, казки, легенди у поєднанні з різними видами мистецтва – малими фольклорними формами (загадки, прислів'я, приказки, народна музика), казки, оповідання, вірші: «Хто найкращий майстер на землі», Марія Людкевич (із збірки «Джмелятко»), Н. Забіла «Іграшки», Т. Коломієць «Корінець», «Гончарний круг», К. Перелісна «Писанка. Нами були підібрані легенди про народні символи. Це сприяло більшому зацікавленню у дітей до тих чи інших видів декоративно-прикладного мистецтва, формувало позитивне ставлення до них. Ми пропонували дітям висловлювати свої враження і думки, переказувати легенди. На занятті використовувалися різноманітні ілюстрації із зображенням предметів побуту, звучала українська народна музика.

Створюючи умови для розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, під час занять декоративним мистецтвом ми використовували символічні іграшки (предмети-замінники), які лише позначають реальний предмет і мають окремі, характерні для нього, властивості. З гарною іграшкою діти гралися тривалий час і активно, глибоко пізнаючи її особливості та функції. У грі відбувалося закріплення знань про призначення предметів, найпростіших знарядь праці, загальних способів дії з

ними. Використовуючи символічну іграшку, діти почали вперше самостійно оперувати образами, узагальнювали свій попередній ігровий досвід.

Дидактичні ігри проводилися як під час занять (як ціле заняття або частину його), так і в години ігор. Для закріплення або уточнення тих чи інших знань, отриманих на заняттях, вихователь проводив ігри на матеріалі цих занять («Склади зображення з частин», «Назви матеріал, з якого виготовлена іграшка», «Склади візерунок», «Що зникло з бабусиної скрині?»).

Реалізація особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей передбачала стимулювання бажання займатися художньо-творчою діяльністю, наслідуючи традиції народних майстрів.

Провідною метою здійснення переходу від пасивності до активних способів розвитку художньо-творчих здібностей в умовах індивідуальної взаємодії дитини з дорослим було спонукання дошкільників до спілкування з приводу їхніх художньо-творчих потреб та проблем, що сприяло поглибленню пізнавальних інтересів. У результаті використання яскравої наочності, наочно-дидактичних матеріалів, художнього слова, технічних засобів навчання, інформаційно насиченого мікросередовища для розвитку художньо-творчих здібностей, діти опановували новими знаннями, набували певних навичок з виготовлення народної іграшки, що, у свою чергу, узгоджувалося з художньо-творчими можливостями дітей, з обсягом інформації, відповідно до пізнавальних потреб дітей і активізувало їхню зацікавленість (в навчально-ігрове середовище ми помістили українські іграшки, предмети декоративно-прикладного мистецтва).

Виконуючи умову оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів розвитку художньо-творчих здібностей засобом української народної іграшки, ми запропонували групові та індивідуальні тематичні заняття різного типу: заняття з ознайомлення з творами народного мистецтва («Ознайомлення дітей з видами української народної іграшки», «Народна

керамічна іграшка», «Сирна іграшка», «Лялька-мотанка», «Народна дерев'яна іграшка»).

Основною метою занять із сприйняття та оцінки української народної іграшки було формування у дітей навичок оцінки народного ремесла як творів мистецтва, цілісного емоційного відгуку на них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність даного різновиду українського народного мистецтва.

У ході таких занять діти мали можливість ознайомитися з українськими народними творами мистецтва, взяти участь у бесідах-обговореннях, спрямованих на аналіз, оцінку та вираження у довільній формі власного ставлення до художньо-естетичної цінності виробів.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися різноманітні методи та прийоми: художні розповіді про прадавні витоки декоративно-прикладного мистецтва, про вірування та звичаї нашого народу, що пов'язані з українським декоративно-прикладним мистецтвом; про символічний зміст виробів; демонстрування унаочнення; проведення дидактичних ігор «Закінчи розповідь про посуд», «Загадай – відгадаємо»; моделювання ігрових ситуацій за допомогою казкових персонажів-іграшок; організація віртуального спостереження за роботою майстрів.

Для розвитку художньо-творчих здібностей у дітей, стимулювання інтересу, уяви, образного мислення педагог використовував музичний супровід, художнє слово, театралізацію, драматизацію.

Предметом обговорення з дітьми були найпоширеніші види народного ремесла. У бесідах про декоративні предмети, які є в їхніх родинях, національні іграшки, що оточують дітей, ми стимулювали художньо-творчі здібності дітей, виховували у них прагнення до отримання нової, цікавої інформації. Запитання до дітей ставились так, щоб вони викликали інтерес до спілкування. Дітям пропонувалось відповісти на ряд запитань, для того, щоб з'ясувати знання дітей про окремі види декоративно-прикладного мистецтва.

Ефективною у формуванні досліджуваного явища була педагогічна просвіта батьків (індивідуальні консультації, бесіди, ознайомлення з науково-методичною літературою: Бесіда-мандрівки «Звідки іграшка до нас прийшла» (Додаток К); батьківські збори (Майстер-клас для батьків «Розмалюю іграшку») з метою привернення їхньої уваги до розвитку художньо-творчих здібностей дітей та значення декоративного мистецтва для розвитку художньо-творчих здібностей дітей.

У результаті батьки відзначили значне підвищення рівня їхніх теоретичних знань, а також практичних умінь і навичок з організації проведення різних форм роботи з художньо-творчого розвитку дітей в сім'ї.

Метою другого (практично-діяльнісного) етапу було створення умов цілеспрямованого формування уявлень дітей про особливості народної іграшки; стимулювання їх зацікавленості мистецтвом створення народних іграшок, спонукання до вивчення традиційних прийомів виготовлення народних іграшок, формування у дітей навичок оцінки народних іграшок як творів мистецтва, цілісного емоційного відгуку про них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність даного різновиду українського народного мистецтва.

Реалізація цих завдань здійснювалася шляхом проведення циклу різних типів занять за темою «Декоративне оздоблення народних іграшок»: «Створюємо орнамент для «монетки», «Навчаємося у народних майстрів-іграшкарів», «Іграшки-забавлянки з тіста», «Майстри народної іграшки», «Як прикрасити сопілку», «Прикрашаємо Яворівські візочки», «Народні ляльки з тканини», розпис птаха за мотивами петриківської іграшки, малювання Петриківської іграшки за задумом.

Другий етап передбачав взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного і пошукового характеру: художні розповіді про життя народних майстрів та їхні творчі здобутки; цілеспрямоване сприйняття українських народних іграшок, світлин, ілюстрацій, виробів народних майстрів у зв'язку із осередками народних промислів; спілкування з

майстрами народної іграшки, відвідування творчих майстерень майстрів; вивчення творчості окремих майстрів української народної іграшки; навчання традиційним прийомам виготовлення українських народних іграшок; показ вдалих робіт, оригінальних прийомів виконання завдання на будь-якому етапі, порівняння іграшок різних регіонів України.

Завдяки циклу занять у гуртку «Українська іграшка», які проводились двічі на тиждень, вирішувались завдання збагачення емоційно-почуттєвого та практичного досвіду та інформаційного фонду за принципом поступового переходу від загальних уявлень про мистецтво іграшкарства до більш глибокого проникнення у його сутність, специфіку його художньої образності, характерними особливостями народної іграшки, технікою та технологією виконання.

Систематична робота дітей у гуртку «Українська іграшка» сприяла вдосконаленню технічних навичок роботи з матеріалами, вміння виділяти характерні ознаки видів іграшок (матеріал, технологія виготовлення, техніка декорування); сприяла розвитку самооцінки, бажанню оцінювати роботу товариша, радіти успіху.

Спостерігаючи за роботою дітей у гуртку «Українська іграшка» під час розмалювання дерев'яної, глиняної іграшки, виготовлення мотанки, ми відмітили, що діти переживали позитивні емоції, відкривали нові можливості добре знайомих предметів, які використовуються як художні матеріали. Для роботи над створенням іграшки ми пропонували найрізноматніші матеріали: дерево, тканину, природні матеріали, глину.

Кожній дитині ми надали змогу самостійно обрати ті засоби для естетичної діяльності, які їй найбільше припали до смаку. За таких умов у дітей формувалася нешаблонний спосіб дій.

Провідними методами і прийомами керівництва роботою на даному етапі були спостереження, бесіди, обстеження, маніпулювання (з готовими формами орнаменту на площині та фланелеграфі), демонстрації послідовності дій (на ілюстраціях, зразках-картках, наочно-практичний

показ), творчі ігри, заохочення, стимулювання, метод «забігання вперед і повернення до вивченого».

Діяльність батьків в умовах взаємодії з вихователем передбачала створення вдома позитивного емоційного клімату, надання можливостей застосування різних засобів навчання (пізнавальної літератури, конструювання, технічних засобів та ін.) з метою стимулювання розвитку художньо-творчих здібностей дошкільників. Для цього батькам надавалися відповідні консультації, поради, пропонувалася педагогічна література.

Виховуючи бажання спільно з дорослими виготовляти художньо-творчі вироби, вчили дітей не лише на елементарному рівні аналізувати твори декоративного мистецтва, а й виражати свої почуття через декоративне оформлення. Дитина мала оволодіти технічними прийомами та методами виготовлення народної іграшки з опорою на свої знання та особливості оформлення, розуміння виразності матеріалу, техніки виготовлення.

Дошкільників вчили застосовувати дитячі музичні іграшки (цимбали, бандуру, бубон, сопілку, свищики) під час розваг та святкових ранків. Організуючи дозвілля, вихователь розвивав творчу самостійність дітей. Дітей включали у підготовку дозвілля. Вихователь доручав їм дібрати потрібні предмети для оформлення етносередовищав групі, оновити експозицію видів декоративно-прикладного мистецтва в груповій кімнаті.

Чільне місце в роботі вихователя і музичного керівника відводилося підготовці атрибутів до кожного тематичного свята. Будь-який елемент мав не лише естетичне, а й художньо-творче навантаження. Тому їх підбір з урахуванням тематичної спрямованості сценарію, регіональних та загальнонародних особливостей і традицій мав особливе значення для розвитку художньо-творчих здібностей дітей.

Діяльність дітей передбачала вирішення художньо-творчих завдань у дитячій підгрупі, метою яких були: розвиток художньо-творчої діяльності дошкільників (уміння думати, розмірковувати, порівнювати, робити висновки, встановлювати зв'язки та ін.), активізація пізнання через

зближення дітей у підгрупі (розпізнавання, партнерство, співробітництво); накопичення досвіду художньо-творчої діяльності, умінь і навичок самостійної роботи у підгрупі.

Постійна підтримка і позитивна оцінка з боку дорослих для розвитку художньо-творчих здібностей дітей дозволила покращити емоційний клімат у дитячому колективі, певною мірою впливати на самооцінку, характер художньо-творчої діяльності.

Другий етап передбачав взаємозв'язок методів і прийомів репродуктивного і пошукового характеру: художні розповіді про творчі здобутки народних майстрів; навчання традиційним прийомам виготовлення предметів побуту; показ вдалих робіт, оригінальних прийомів виконання завдання на будь-якому етапі, порівняння творів мистецтва різних регіонів України.

Метою інтегрованих занять було створення передумов для всебічного вивчення дітьми старшого дошкільного віку декоративно-прикладного мистецтва, що позитивно впливало на розвиток сприймання, мислення і збагачення почуттів, розвиток художньо-творчих здібностей у старших дошкільників («Погляд у минуле, де бабуся ляльку забула», «Ознайомлення з лялькою мотанкою», «Виготовлення дітьми ляльок-мотанок з хустинок»).

Така робота сприяла ознайомленню дітей з етносередовищем, зближувала дітей, об'єднувала їх у спільній емоційно забарвленій діяльності, що дозволяло здійснювати ефективніше художньо-творчий розвиток дошкільників.

На діяльнісно-творчому етапі роботи, було створено можливості для розширення, поглиблення та варіативного застосування дітьми свого художньо-творчого досвіду.

Для стимулювання художньо-творчих здібностей ми використовували прийом сумніву-роздуму (Можливо, треба зробити якось інакше? Що може нам знадобитись?). За допомогою такого роду занять діти могли не лише передавати своє враження від сприйнятого, а й обґрунтовувати власні думки.

З метою розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників вихователь пропонував дітям самостійно оформити етнічний куточок в груповій кімнаті та намалювати, зліпити декоративні предмети вжитку, іграшки, для чого дитина повинна була бути ознайомена з різними видами декоративно-прикладного мистецтва, здатна узагальнити особливості декору для виготовлення іграшки за власним задумом.

На третьому етапі роботи, під час реалізації особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі розвитку художньо-творчих здібностей, ми продовжували збагачувати знання дітей про етнічну іграшку, приділяли увагу активним проявам набутих знань під час дитячої самостійної художньо-творчої діяльності, а також спонукали вихованців до використання набутих знань під час виготовлення народної іграшки.

Здійснення оцінки рівня розвитку художньо-творчих здібностей кожної дитини у процесі переходу від етапу до етапу дозволило простежити індивідуальні особливості розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників, добирати ефективні методи впливу як на конкретну дитину, так і на увесь дитячий колектив. Результати дослідження показали, що у процесі залучення старших дошкільників до української народної іграшки від етапу до етапу закріплювалися позитивні тенденції художньо-творчих здібностей: збагатилась творча орієнтація дошкільників, діти виявляли стійкий інтерес до художньо-творчої діяльності як з дорослими, так і з однолітками. Діти одержували задоволення від спілкування з оточуючими у художньо-творчій діяльності, що приводило до виникнення у дошкільників оригінальних ідей, нестандартних підходів до розв'язання різноманітних завдань.

Третій етап складався з циклу занять зі створення самостійних художніх робіт («Опішнянська керамічна іграшка»), проведення «Свята української народної іграшки», організації виставки ляльок-мотанок.

На даному етапі формувального етапу експерименту було використано такі методи і прийоми: самостійне виготовлення виробів за

мотивами народних ремесел; інсценізація з використанням самостійно створених іграшок за мотивами українських народних казок; проведення екскурсій до музею дошкільного навчального закладу та на періодичні виставки творчих робіт; самостійна художньо-творча діяльність; організація виставок дитячих робіт.

До групи практичних методів належало, насамперед, експериментування з матеріалами, вправлення у техніках зображення. Ігрові прийоми активізували художньо-творчу діяльність дітей, створювали інтерес до власних художніх творів і творів однолітків, формували позитивне ставлення до етнічного середовища: поміркуй, які види народного ремесла краще помістити до виставки; придумай свою назву іграшці.

Екскурсії на виставку народного декоративно-прикладного мистецтва (Додаток М) давали можливість у подальшому застосувати нові знання, враження в навчально-виховній та художньо-творчій діяльності при складанні усних розповідей («Що я бачив у музеї» (Додаток Л); «Про що я дізнався»); малюванні іграшок та предметів вжитку по пам'яті, виставці дитячих робіт («Конкурс «Іграшки моєї бабусі», Виставка творчих робіт, виготовлених у родині).

Третій етап складався з циклу занять зі створення самостійних художніх робіт «Продовжуємо традиції народних майстрів», «До нас пташки летять», «Казка про народну іграшку», інсценізація казок з використанням народної іграшки, «Сорочинський ярмарок» (свято).

Головна мета занять зі створення самостійних художніх робіт - актуалізація набутих знань, умінь і навичок в процесі включення дошкільників у різні види художньо-декоративної діяльності у галузі української народної іграшки та створення самостійних художніх робіт.

Основними формами роботи на даному етапі були створення власних міні-альбомів, оформлення іграшових композицій у групі, ігор-драматизацій за змістом відомих казок, віршів, оповідок, легенд за участю іграшок, використання іграшок у сюжетно-рольових іграх.

На даному етапі використовувалися такі методи і прийоми: самостійне (разом з батьками) виготовлення виробів за мотивами українських народних іграшок (подарунків, сувенірів, героїв лялькових вистав); складання казок, розповідей про персонажів українських народних іграшок; ілюстрування власних літературних творів; інсценізація з використанням самостійно створених іграшок за мотивами українських народних казок; складання розповіді-презентації для проведення частини екскурсії до народознавчого музею ЗДО та на періодичних виставках творчих робіт.

Отже, в процесі реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом народної іграшки ми комплексно та систематично застосовували засоби художньо-естетичної діяльності.

Таким чином, вирішення проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки у дітей старшого дошкільного віку полягали в емоційному й усвідомленому діалозі дитини з декоративно-прикладним мистецтвом, зокрема, з українською народною іграшкою у процесі художньо-творчої діяльності.

Включення дітей у різні види художньо-естетичної діяльності та організація оптимальних педагогічних умов опанування дітьми старшого дошкільного віку української народної іграшки як естетичного об'єкта сприяло розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки

Завершальним етапом дослідно-експериментальної роботи був контрольний експеримент, який мав на меті здійснення порівняльної характеристики рівнів розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників експериментальної та контрольної груп засобом української народної іграшки, визначення результативності використання запроваджених педагогічних умов розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

Після проведення формувального етапу експерименту нами був проведений контрольний етап експерименту.

Для узагальнення, детального вивчення і співставлення результатів дослідження ця частина експериментальної роботи проводилася за методикою констатувального етапу.

Для проведення роботи з виявлення рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки, (*мотиваційно-емоційний критерій*) ми використали творчу гру «Що в альбомі?», «Магазин українського народного мистецтва», які мали на меті з'ясувати сформовану потребу у спілкуванні з творами мистецтва; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до української народної іграшки та самостійного виготовлення виробів.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників експериментальної і контрольної груп.

З метою активізації елементарних уявлень дітей про етнічне середовище, виникнення видів декоративного мистецтва; різні матеріали, технології створення виробів; орнаменти розпису; регіональні особливості

(*когнітивно-оцінний критерій*) ми провели бесіду з дітьми на тему: «Що ти знаєш про гончарство?», *Художньо-ігрова праця «Музей посуду»*.

В ході спостереження, бесіди з педагогами для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатності до самостійної художньо-творчої діяльності виявляли, хто із дітей виявляє найбільшу зацікавленість художньо-естетичною діяльністю, якому виду декоративної діяльності віддають перевагу діти? Як часто і скільки дітей займаються в зоні самостійної художньої діяльності? Чим найбільше люблять займатися? Які художньо-естетичні навички використовують в іграх та повсякденному житті? Чи проявляється художній смак дітей у групі? (див.2.1).

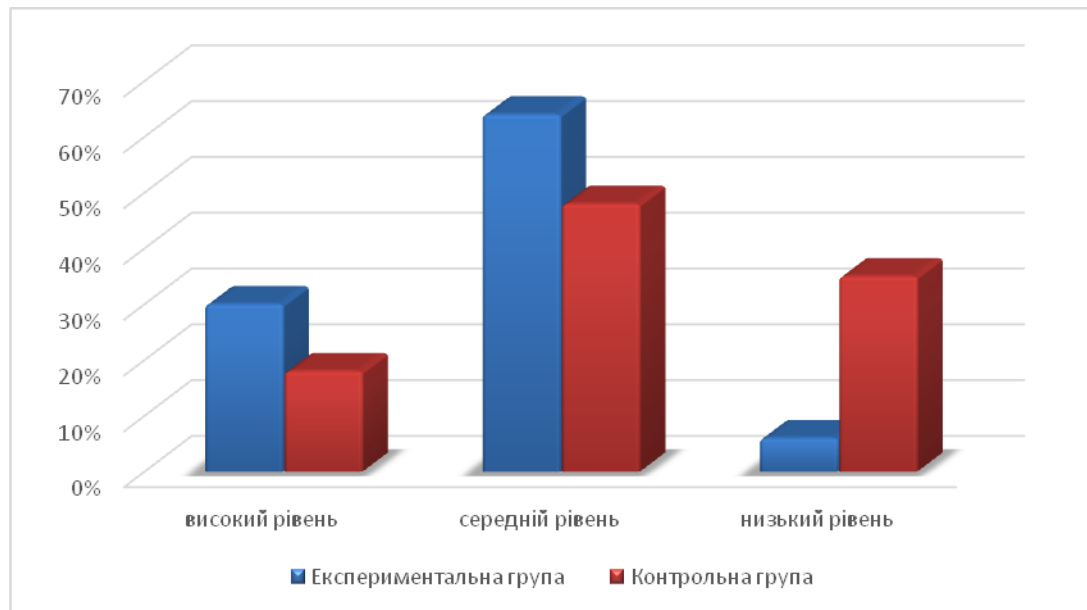
Проаналізувавши отримані дані, ми визначили рівні розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників за даними контрольного етапу експерименту, які занесені до таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1.

Загальний рівень розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників (контрольний експеримент)

Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	30%	63%	6%
Контрольна група	18%	48%	34%

За отриманими даними у дітей КГ значних змін не відбулося, в ЕГ – відбулися значні зміни: діти показали високий (30%) і середній рівні (63%), низький рівень (6%) розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників у процесі ознайомлення з **українською народною іграшкою**. Динаміку змін, що відбулися в рівнях розвитку художньо-творчих здібностей, можна побачити на рис. 2.3.1.

Рис. 2.3.1. Співвідношення рівнів розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників експериментальних та контрольних груп на контрольному етапі експерименту

Порівняння результатів на початку та після закінчення формувального етапу експерименту дало змогу визначити значний перерозподіл даних у рівнях: в експериментальних групах відбулося значне збільшення кількості дітей з високим рівнем розвитку художньо-творчих здібностей – з 17% до 30%; у контрольних групах значного збільшення кількості дітей високого рівня не виявлено з 12% до 18%. За час формувального етапу експерименту у контрольній групі значна частина дітей залишилася на середньому та низькому рівнях розвитку художньо-творчих здібностей (відповідно 48% і 34%), а в експериментальній групі значна частина дітей перейшла з низького рівня на середній – 64%.

Аналізуючи результати експерименту, необхідно підкреслити, що значно підвищився рівень розвитку художньо-творчих здібностей, ініціативність дітей під час художньо-творчої діяльності. Порівняно з попередніми даними, діти експериментальної групи вільно формулюють мету своєї художньо-творчої діяльності, майже всі намагаються планувати роботу і виконувати її за своїм задумом. Діти раціонально добирають

спеціальні дії для досягнення бажаної мети, стали більш самостійними, наполегливими.

Аналіз контрольного етапу експерименту продемонстрував ефективність використання української народної іграшки у розвитку художньо-творчих здібностей старших дошкільників. Дані дослідження свідчать, що використання української народної іграшки сприяє розвитку художньо-творчих здібностей.

Таким чином, ефективність запропонованої системи роботи досягається організацією оптимальних педагогічних умов розвитку художньо-творчих здібностей засобами використання української народної іграшки, включенням дітей у різні види художньо-творчої діяльності.

Висновки до другого розділу

Експериментальне дослідження розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки дозволяє зробити такі висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічної проблеми розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки дозволив нам вивести такі критерії: мотиваційно-емоційний критерій дає змогу з'ясувати ступінь сформованості активного сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва; когнітивно-оцінний критерій розвитку художньо-творчих здібностей відображає рівень наявних знань у галузі художньої творчості; здатність дитини до естетичної оцінки окремих мистецьких творів, навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого; діяльнісно-творчий критерій розвитку художньо-творчих здібностей віддзеркалює міру прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатність до самостійної художньо-творчої діяльності.

2. Розроблені критерії дозволили об'єктивно оцінити рівні розвитку художньо-творчого розвитку у старших дошкільників.

3. Для підтвердження даних теоретичного аналізу, було проведене експериментальне дослідження системи роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Проведення даного дослідження складалося з трьох етапів – діагностики наявного рівня розвитку художньо-творчих здібностей, розробки та апробації системи роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників та подальший контроль рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

4. На першому етапі був виявлений досить низький рівень розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня розвитку художньо-творчих

здібностей, так і окремих складових. Відповідно такі дані засвідчують надзвичайно велику актуальність проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

5. Для покращання рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників була розроблена система роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Вона полягала у організації роботи гуртка «Українська світлиця» та проведенні системи навчальних заходів (занять, дидактичних ігор і вправ, екскурсій до музею, моделювання іграшки з глини, тканини, сиру тощо).

Провідними методами і прийомами здійснення розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників були мистецтвознавчі бесіди, залучення дітей до української народної іграшки, художньо-творчий аналіз творів і продуктів дитячої художньо-творчої діяльності.

6. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня розвитку художньо-творчих здібностей у всіх дітей старшого дошкільного віку.

7. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку зросли на 13% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 37%.

Відповідно, все сказане засвідчує загальну ефективність розробленої та апробованої системи роботи та доцільність її використання в подальшому для розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити деякі узагальнюючі висновки.

1. Проблема розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки виступає одним із важливих завдань освіти дітей дошкільного віку на сучасному етапі.

2. У дошкільній педагогіці поняття «художньо-творчі здібності» – це особистісно-інтегративне утворення, що зумовлює здатність до створення нового у художньо-творчій діяльності. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку передбачає розв'язання низки важливих завдань, пов'язаних із розвитком позитивної мотивації до художньо-творчої діяльності, вихованням цілеспрямованості, збагаченням художньо-творчого досвіду, усвідомленням індивідуальності кожного учасника навчального процесу.

3. Українська народна іграшка здатна спонукати дітей до художньо-творчої діяльності, формувати художньо-творче ставлення до рукотворного світу та його образної оцінки; формувати знання і уявлення про декоративно-прикладне мистецтво, його історію та роль у житті людей; розвинути художньо-творчі здібності, вміння створювати оригінальні декоративні композиції того чи іншого виду декоративно-прикладного мистецтва, оволодіти основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративно-прикладного мистецтва, не тільки виготовити який-небудь виріб, але і розмістити його так, щоб він гармонічно виглядав в оточуючому середовищі.

4. Основу методичного забезпечення розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку складає реалізація комплексу педагогічних умов: цілеспрямоване, систематичне використання української народної іграшки під час розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів розвитку

художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі використання української народної іграшки, тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

5. Для підтвердження даних теоретичного аналізу було проведене експериментальне дослідження рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Проведення даного дослідження складалося з трьох етапів – діагностики наявного рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників, розробки та апробації методики розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників на основі ознайомлення дітей з українською народною іграшкою та подальший контроль рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

6. На першому етапі був виявлений досить низький рівень розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня розвитку художньо-творчих здібностей, так і окремих складових. Відповідно такі дані засвідчують надзвичайно велику актуальність проблеми розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

7. Для покращання рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників була розроблена власна система роботи з розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Вона полягала у організації роботи гуртка «Українська світлиця» та проведенні системи навчальних заходів (занять, дидактичних ігор і вправ, екскурсій до музею, моделювання народної іграшки з різних матеріалів тощо).

8. Провідними методами і прийомами здійснення розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників є мистецтвознавчі бесіди, залучення дітей до моделювання народної іграшки з різних матеріалів, художньо-творчий аналіз творів і продуктів дитячої художньо-творчої діяльності.

9. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня розвитку художньо-творчих здібностей у всіх дітей експериментальної групи.

10. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку зросли на 13% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 37%.

Відповідно, все сказане засвідчує загальну ефективність розробленої та апробованої системи роботи та доцільність її використання в подальшому для розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Потребують подальшого вдосконалення зміст, форми і методи роботи розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом народної іграшки з різних матеріалів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для вихователів

щодо розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників засобом української народної іграшки

З метою розвитку художньо-творчих здібностей у старших дошкільників у дошкільному закладі освіти рекомендується використовувати заняття, свята, дозвілля, зустрічі з майстрами іграшки, театралізовані дійства, ігри-драматизації, екскурсії до музею, на виставки творів народного мистецтва. Для згуртування колективу рекомендується проводити різноманітні вікторини та свята, присвячені народній іграшці.

Формувати знання про іграшку рекомендується в такий послідовності: короткі історичні відомості про культурний символ України – іграшку, її місце в сучасному декоративно-прикладному мистецтві; орнаменти і символи в іграшкарстві; матеріали для виготовлення іграшок, їх властивості; добір кольорів, підготовка іграшки до розписування.

Організацію художньо-творчої діяльності рекомендується планувати таким чином, щоб діти мали можливість не тільки відтворювати традиційні іграшки, а й виготовляти власні творчі роботи з дотриманням традиційних норм, самостійно підбираючи матеріали та кольорову гаму. Для відтворення рекомендується подавати високохудожні зразки, створені як за народною традицією, так і відомими майстрами.

Робочі місця рекомендується організувати у просторому, світлому приміщенні. Діти повинні твердо засвоїти правила техніки безпеки при роботі з іграшкою.

При виборі змісту та форми подання завдання рекомендується враховувати наступні вимоги: художність, яка виходить із специфіки декоративного мистецтва і його сприйняття; персоналізація, спрямована на виявлення глибини особистісного ставлення дитини до декоративно-прикладного мистецтва; пізнавальність, що дозволяє дитині «зануритися» в мистецтво, поповнити свій художньо-естетичний досвід.

Рекомендується гнучке застосування традиційних та нових методів і прийомів художньо-естетичного виховання, навчання й розвитку дітей в основних видах декоративної діяльності та формах організації:

- ✓ створення атмосфери повсякденного звернення до мистецтва іграшки як до життєво необхідних дитині гарних емоційних вражень, підтримки і розвитку самостійних художньо-творчих проявів;
- ✓ турбота про високу художність і доступність декоративного матеріалу, про можливість вираження ним ставлення дітей до навколишньої дійсності, природи, людей, самого себе, соціальних явищ, своєї країни;
- ✓ залучення дітей до співробітництва, співтворчості, спілкування з педагогом, один з одним під час всіх видів і форм декоративної діяльності;
- ✓ забезпечення доступного пояснення та показу дорослого, оптимальних прийомів виконання роботи, заохочення дитячої творчої самостійності та прояву креативності;
- ✓ сприяння усвідомленню дітьми українських мистецьких традицій, через ознайомлення з особливостями виникнення мистецтва народної іграшки та його різноманітних технологій виготовлення;
- ✓ заохочення спільного виконання художньо-творчих задумів дорослих і дітей, створення дорослими ситуацій виклику для мистецької самореалізації дитини, заохочення рефлексії після занять ліпленням, аплікацією, художньою працею;

Рекомендується додержуватися основних принципів взаємодії вихователя і керівника гуртка художньої діяльності:

- ✓ Принцип паритетності, пов'язаний з перетворенням «суперпозиції» керівника гуртка і «субординованої» позиції вихователя з питань художньо-естетичного розвитку дошкільнят в особистісно-рівноправну позицію співпрацюючих людей.
- ✓ Принцип індивідуалізації педагогічної взаємодії, в основі якого лежить використання накопичених кожним учасником взаємодії досягнень,

наявних переваг у виконанні певних видів діяльності, доцільний поділ функцій з урахуванням внеску кожного суб'єкта діяльності.

✓ Принцип діалогізації, який актуалізує можливості і потреби суб'єктів діяльності. Вихователь, який має психолого-педагогічну освіту, знає особливості кожної дитини, розширює можливості діяльності керівника гуртка народної іграшки, а керівник гуртка, що має спеціальну мистецьку освіту, допомагає вихователю в реалізації його діяльності з художньо-естетичного розвитку та виховання дітей.

✓ Принцип послідовності (забезпечення послідовності вивчення і навчання мистецтва народної іграшки).

Рекомендується добирати українські народні іграшки, доступні для сприймання та відтворення дітьми дошкільного віку;

- ✓ використовувати в освітньо-виховному процесі необхідного та доступного обсягу систематизованої інформації щодо української фольклорної ляльки (історичний, теоретичний, практичний аспекти);
- ✓ сприяти оволодінню дітьми традиційними прийомами створення та оздоблення українських народних іграшок;
- ✓ організувати процес самостійного виготовлення дітьми іграшок за народними традиціями;
- ✓ створювати на заняттях позитивно-емоційну творчу зацікавленість і захопленість.

Рекомендується спільними зусиллями вихователів та керівників гуртків з декоративної діяльності організувати педагогічний процес заради формування творчої активності дітей.

Рекомендується організувати педагогічне середовище з позитивною атмосферою, де панує гуманність, взаємодовіра, взаємодопомога, і кожна дитина відчуває себе безпечно.

- ✓ Дати можливість дошкільникам ділитися своїми планами, враженнями, думками, що допомагає їм усвідомлювати зміст подій, які відбуваються навколо.

- ✓ Звертати увагу дітей на нові, незвичні риси об'єкта, формулювати передбачення, націлюючи на експериментування, роздуми, висловлення здогадок.

Рекомендується забезпечувати матеріальне предметно-ігрове, розвивальне, комунікативне середовище (пропонувати творчі завдання у різних видах діяльності з урахуванням пізнавальних інтересів кожної дитини: зображувальних, словесних, музичних, логіко-математичних варіативного характеру, комбіновані).

Рекомендується у своїй діяльності педагогам користуватися широким спектром засобів: яскрава наочність, ілюстрації, роздавальні матеріали, книги з цікавим змістом, художнє слово, технічні засоби навчання (програвачі, магнітофони, проектори), що зацікавлює дітей перспективою пізнавального спілкування; створювати мікросередовище, насичене інформацією, позитивними пізнавальними емоціями, що захоплює дитину, формує у неї стійкий інтерес до пізнавальної взаємодії з дорослим; використовувати творчі завдання на різносторонній розвиток особистості, на дитячу самостійність.

Рекомендується для підвищення активності батьків дітей проводити індивідуальні бесіди, консультації з питань особливостей пізнавальної діяльності, дитячої творчості, пропонувати комплекси розвивальних ігор для проведення в сім'ї.

Рекомендується в доступній формі давати відповіді на дитячі запитання, спираючись на найпростіші конкретні факти, спонукати дитину самостійно знаходити відповіді на запитання, помічати успіхи дитини в розумовому зростанні.

Рекомендується використовувати для формування допитливості заняття з малювання, ліплення, аплікації та інших видів образотворчої діяльності.

Рекомендується дорослим збагачувати словник дитини, удосконалювати правильне вживання граматичних категорій. Говорючи з дитиною, вживати нові, доступні для її розуміння звороти, означення, вставні слова, метафори.

Навчати дитину їх розуміти і вживати у своїй мові.

Рекомендується розвивати у дітей довільну увагу - вчити міркувати вголос; учити відстрочуванню дії (дитина пояснює, що буде робити перед виконанням завдання), постійно підтримувати інтерес дитини до навколишнього світу, звертати увагу на нові об'єкти; називати те, що дитина сприймає, пов'язуйте сприйняте з її минулим досвідом.

Рекомендується застосовувати ейдотехнічні методи, які дають змогу розвивати пам'ять на імена, числа, обличчя, запахи; мнемічні способи запам'ятовування, таким як повторення, промовляння вголос, опора на вже знайоме, осмислена опора на зовнішні допоміжні засоби (картинки, слова, графічні символи, наочні моделі), смислове групування.

Рекомендується учити дитину вирішувати творчі завдання за допомогою дії, заохочуючи ініціативу, стимулюючи допитливість, намагання діяти з різноманітними предметами, бажання дізнаватись про них щось нове.

Рекомендується для підвищення швидкості реакції та гнучкості мислення перед проведенням вправ та ігор робити інтелектуальну «розминку» (актуальні запитання, які ведучий може підібрати на власний розсуд). Не стримуйте ініціативу дитини і не робіть за неї те, що вона може зробити самостійно, допомагайте працювати незалежно.

Рекомендується частіше звертатися до минулого досвіду дитини, поширювати досвід створення нових образів, допомагати дитині стати «розумним авантюристом», покладатися в пізнанні на інтуїцію і ризик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В.В. Батькам про ігри й іграшки. Берегиня роду. 2007. №6. С.6 - 11.
2. Антонович Є.А., Захарук-Чугай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ. 1992. 271 с.
3. Артемова Л. В. Навчання і виховання старших дошкільників у грі. Виховна робота в підготовчій до школі групі. К. Рад. Школа. 1972. 240 с.
4. Бартрам Н. Д. Воспоминания о художнике /Избранные статьи. М. Советский художник. 1979. 11876 с.
5. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки: Автореф...канд. пед. наук. К., 1999.
6. Березюк О. С. Чинники етнопедагогіки: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2013. 205 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. . Либідь. 2003. 280 с.
8. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. Фенікс. 2014. 200 с.
9. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дитини у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К.Видавничий дім «Слово». 2006. 304 с.
10. Богуш А.М. Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Практикум: Навч. Посіб. К. Вища школа. 2003. 206 с.
11. Боєчко М.І. Декоративно-прикладне мистецтво: Гуцульська народна іграшка, лемківська народна іграшка. *Розкажіть онуку*. 2004. №24.с.45-47.

- 12.Бурова А. Граємо разом (Про виховне значення ігор, іграшок у житті дитини, та участь у них батьків) *Дит. садок*. 2002. №18. С. 8.
- 13.Вальницькая С. Яворовська народна іграшка. *Образотворче мистецтво*. 1993. №5. С.26-28.
- 14.Варккі М. Дитина у світі творчості: Творче та естетичне виховання дошкільнят. *Дошкільнє виховання*. 2003. № 6. С.57-67.
- 15.Васильєва Т. Українська традиційна іграшка та лялька. *Дитячий садок*. 2002. №11. С.3.
- 16.Верхова М. Народна іграшка: ляльки-мотанки. *Нар. мистецтво*. 2008. № 3/4. С. 96.
- 17.Ветлугіна Н. А. Система естетичного виховання в дитячому садку. За редакцією Н. А. Ветлугіної. М. 1962. С. 74-78.
- 18.Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте психологический очерк. М. Просвещение. 1991. 93 с.
- 19.Гавриш Н.В. Як ми виховуємо творчу особистість. *Палітра педагога*. 2000. № 3. С. 13-18.
- 20.Герус Л. Українська народна іграшка. К. Водограй. 2005. 586 с.
- 21.Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. Либідь. 1997 376 с.
- 22.Гриценко Л. Особливості формування практичних умінь та навичок при опануванні основами писанкарства. *Імідж сучасного педагога*. 2001. №2. С. 43-50.
- 23.Гулько Ю. А. Розвиток творчого потенціалу дошкільників. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 47-52.
- 24.Гуцульська дитяча сирна іграшка. *Розкажіть онуку*. 1997. №28 24. С. 54 -55.
- 25.Данченко Олександра. Народна кераміка Наддніпрянщини. К. Мистецтво. 1969. 143 с.

26. Дем'яненко Н. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей // Гуманітарний вісник. № 18. С. 54-56 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gvpkhdpi/2009_18/54-56.pdf.
27. Дудова Т. Іграшка в житті дитини. Дошкіль. виховання. 2014. № 12. С. 7-9.
28. Енциклопедія Сучасної України О. С. Найден http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13753
29. Запорожець І.Д. Виховання емоцій і почуттів у дошкільника. М., 1985. 186с.
30. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування та сфери впливу. К. : Вища школа. 1976. 172 с.
31. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: метод. посіб. Х. Ранок-НТ. 2004. 64 с
32. Калуська Л.В. Форми роботи з педагогічними кадрами з проблеми використання народних ремесел у дошкіль. Закладах. *Науково-методичний вісник. 1995. №4. Джерела. с.59-62.*
33. Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей. *Рідна школа: наук.-пед. журнал. 2010. № 6. С. 59-63*
34. Ковалевська О.Й. Знайомство з народними іграшками. *Розкажіть онуку. 1998. №5-6.*
35. Ковалевська О.Й. Хатні писанкові прикраси (Закарпаття). Народне мистецтво. 2009. № 1/2. С. 69-72.
36. Коваленко Т. Українська народна іграшка // Мистецтво та освіта. - 2003.-№4.- с.44-49. Формування творчої активності молодших школярів засобами української народної іграшки : автореферат дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Коваленко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2002. - 20 с.
37. Кравець Л.Ф., Берес Б.Б. З бабусиної скрині. Бібліотечка вихователя дитячого садка. К. 1995.

38. Кузіна Т.Ф. Народная педагогика в воспитании дошкольников. М. 1995. С. 41-45.
39. Кульчицкая Е. И., Моляко В. А. Сирень одаренности в саду творчества. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2008. 316.
40. Лещенко Л. Великодні ігри з писанками. *Розкажіть онуку*. 2003. БЕРЕЗ. (№7/8). С. 26-28.
41. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства : навч.метод. посіб. К. Слово. 2011. 718 с.
42. Меліхова І. Весь світ - у ляльці : ляльки-мотанки. Віче-інформ. 2013. 22-28 серп. № 34. С. 14.
43. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко. К. Світич, 2009. 208 с.
44. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Обдарована дитина*. 2002. № 4, № 2, № 5, № 8, № 9.
45. Москаленко Є. Українська лялька - мистецький напрямок. Київ. 2009. № 11/12. С. 186-189.
46. Музейні подорожі в минуле: /народознавче виховання. *Дошкільне виховання*. 2006. №8. С.14-15.
47. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. К. АртЕк. 1999. 256 с.
48. Найден О.С. Українська народна іграшка. Сміслові та обрядові основи. *Дошкільне виховання*. 1991. №3. С. 27–30.
49. Найден О.С. Українська народна лялька. К. Стилос. 2007. 240 с.
50. Найден О.С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. К., 1999.
51. Народна педагогіка у вихованні дітей: навч. посіб.[ред. В. С. Филипчук, Н. О. Шваб]. Чернівці. Рута. 2002. 44 с.

- 52.Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя. 3-е изд., перераб. и доп. М. Просвещение. 1987. 255 с.
- 53.Ожерельева О.К. Наступність у естетичному вихованні дітей дошкільного віку. *Початкова школа*. 2002. № 6. С.58-63.
- 54.Олійник О. Г. Виховання естетичного почуття у дітей дошкільного віку. *Дошкільний навч. заклад*. 2008. № 6. С. 23–35.
- 55.Омелянко Л.А. Опішнянська іграшка. Практичний посібник. Полтава. Графітекс. 2006. 56 с.
- 56.Онищук І. А. До проблеми формування основ художньо-естетичної культури старших дошкільників. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді . 2013. Вип. 17(2). С. 62-70. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2013_17\(2\)__9.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2013_17(2)__9.pdf)
- 57.Орел Л. Г. Дитяча народна іграшка на Україні. *Початкова школа*. 1991. №2. С. 66-68.
- 58.Острогорська Н.А. Розвиток творчих здібностей у зображувальній діяльності – важлива умова становлення зростаючої особистості. *Обдарована дитина*. 2009. №2.-с.29-35.
- 59.Підбір і використання іграшок для дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах: Методич. рек. МОН України /лист від 18.07.08 за №1 /9-470. *Дошкільне виховання*. 2008. №9. С.18-27.
- 60.Погрібняк Н.В. Розвиток основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як складова життєтворчості. Запоріжжя. Ліпс. 2007. с.213.
- 61.Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки: навч. посіб. К. Академвидав. 2004. 456 с.
- 62.Поніманська Т. Українська народна іграшка. Дошкільна педагогіка: навч. посібн. К.. 2004. С. 318-321.
- 63.Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна*. 2005. Вип. 20.- С.112-118.

64. Ребенок в мире культуры. Под общей ред. Р.М. Чумичевой. Ставрополь. Ставрополь-сервис-школа. 1998. С. 456-502.
65. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007. №4. С. 28-30.
66. Русова С. Український дитячий садок. К. Україна. 1991. 212 с.
67. Русова С. Український дитячий садок. *Україна*. 1991. № 2. С. 39–41.
68. Скляренко О. Традиційна народна лялька. *Мистецтво та освіта*. 2013. № 3. С. 38-41.
69. Скляренко О. Українська лялька. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 2. С. 44-45.
70. Скляренко О.А. Традиційна лялька та етнокультурні традиції у соціокультурному просторі сучасної України. *Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. К. Міленіум. 2013. № 1. С. 140-144.
71. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания. М. Просвещение. 1946.
72. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей <http://www.ukrainica.org.ua/ukr/2012-03-21-03-26-17/ukrajinskij-folklor/39-/1489-4.html>
73. Фадеева Т. Розвиток уяви дитини – умова її продуктивного учіння *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 6-8.
74. Фіголь Д.І. Українська народна дитяча іграшка. К. Знання. 1999. 229 с.
75. Фіголь Д.І. Українська народна іграшка. Львів. Час. 1994. 156 с.
76. Флерина Е.А., Косминская В.Б. Эстетическое воспитание детей дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика / под ред. А.В. Суровцевой*. М. Учпедгиз. 1962. 383 с.
77. Фокіна Т. Програма художньо-естетичного розвитку дошкільників *Дошкільне виховання*. 1999. № 1. с.35-38.

- 78.Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва в навчальних закладах нового типу Сумщини. *Педагогічні науки*. Суми, СДПУ. 2000. С. 447–453.
- 79.Чумичева Р.М. Взаимодействие искусств в формировании личности старшего дошкольника. Ростов-на-Дону. Изд-во Ростовского гос. пед. Унта. 1995. 272 с.
- 80.Шапран Аліна. Українська іграшка в дитячому садку. *Дошкільне виховання*. 1999. № 11/12 (листоп-груд.). С. 12-13.
- 81.Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. № 12. С. 4–10.
- 82.Щербань О. Опішнянський глиняний півник-свистунець у сучасному світі. *Чумацький шлях*. 2011. №3. С.26 - 28.
- 83.Явоненко М. В. Художній розвиток дітей дошкільного віку у процесі виконання творчих завдань. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*. Серія: педагогічні науки. Збірник. Чернігів. ЧДПУ. 2009. № 71. 280 с. С.157-162.
- 84.Янківська О.П. Значення народної іграшки в дитячому віці. К. Знання. 2005. 129 с.

Додаток А**Анкета для вивлення рівня творчої активності вихователя і самооцінка його діяльності з розвитку творчої активності дошкільників**

1. Визначте поняття: творчість, творча активність, творче виховання, самовиховання.
2. Які форми роботи організації творчої діяльності зі старшими дошкільниками, на вашу думку, є найбільш оптимальними?
3. Які методи активного навчання і виховання уявляються Вам найбільш творчо значущими?
4. Що ви розумієте під поняттям «народні ремесла?»
5. Чи можуть народні ремесла впливати на формування певних якостей у дітей? Якщо можуть, то яких саме?
6. Назвіть найбільш значущі промислові центри української народної іграшки?
7. Назвіть майстрів української народної іграшки?
8. Якими є художні засоби виразності народної іграшки?
9. Якою є роль народної іграшки у формуванні творчої активності дитини? Чому?
10. Назвіть види народних іграшок, які є в експозиції вашого дошкільного закладу (групи, музею, методичного кабінету)?
11. Уточніть, з якими саме особливостями народної іграшки ви ознайомлюєте дітей (особливостями пропорцій, кольорів та зображень на іграшках, самостійне створення окремих візерунків, орнаментів найближчого регіону; з процесом виготовлення іграшок, їх історією, майстрами)?
12. Чи володієте Ви технічними навичками створення народної іграшки?

Додаток Б**Бесіда з батьками «Роль мистецтва у розвитку творчої активності дитини»**

1. Якою, на Ваш погляд, має бути дитина, щоб її можна було вважати творчою.
2. У чому Ви бачите допомогу сім'ї у вирішенні цього завдання?
3. Чи вважаєте Ви, що сім'я повинна розвивати вміння дітей самостійно організувати власну творчу діяльність?
4. У яких видах творчої діяльності Ваша дитина більш ініціативна і самостійна?
5. Чи є у Вашої дитини (підкресліть):
  - народні іграшки;
  - книги про мистецтво і художників, майстрів?
6. Що необхідно для досягнення вашою дитиною певного рівня творчої активності?
7. Чи надаєте ви значення творчому розвитку своєї дитини?
8. Чи займаєтесь ви малюванням, ліпленням, аплікацією вдома разом з дитиною?
9. Які жанри художніх творів подобаються дитині найбільше?
10. Чи знаєте ви, як дитина ставиться до творчих занять у дошкільному закладі? Що їй подобається найбільше?
11. Чи розмовляєте ви з дитиною про мистецтво?
12. У чому проявляється інтерес вашої дитини до творчості?
13. Чи створюєте ви умови дитині для домашніх занять творчістю?

Додаток В**Творча гра «Що в альбомі?»**

Мета: з'ясувати прояви зацікавленості у дітей до мистецтва іграшкарства ства як одного з видів декоративно-прикладного мистецтва України; розвивати вміння словесно виражати своє ставлення до побаченого.

Матеріал: 3-4 альбоми з тематично підібраними ілюстраціями на теми: «Іграшка», «Предмети побуту», «Українські обереги».

Опис: дітям пропонується роздивитися декілька різних альбомів на власний розсуд. Словесно обґрунтувати власний вибір. Описати іграшки, які сподобались найбільше і чому.

Додаток Г**Творча гра «Магазин української народної іграшки»**

Завдання: «Магазин української народної іграшки»

Мета: визначити у дітей здатність виявляти емоційно-естетичне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва (іграшки), із задоволенням розглядати їх, цікавитися способом створення.

Суть завдання: Дослідник пропонує відвідати незвичайний салон-магазин українських іграшок, створений у групі. Обрати іграшку, що сподобалась, у подарунок мамі, для оздоблення власної кімнати, спробувати відгадати спосіб створення.

Додаток Д**Бесіда з дітьми «Що ти знаєш про українську іграшку?» для виявлення тезаурусу в художньо-естетичній діяльності**

1. Які іграшки відносяться до народних?
2. Як називаються іграшки?
3. З чого виготовлені?
4. Які фарби використані для виготовлення іграшок?
5. Який вид у цієї іграшки?
6. В якій місцевості виготовляють іграшки з сиру?
7. З чого зроблена сопілка?
8. Які рослинні елементи використані в оздобленні сопілки?
9. Розкажи про свою улюблену народну іграшку.
10. З яких матеріалів майстри виготовляють народну іграшку?
11. Склади загадку про свою улюблену народну іграшку.
12. Чому маленький іграшковий глиняний посуд називали "монетками"?

Додаток Ж**Бесіда з педагогами для виявлення активності дошкільників в творчій діяльності**

1. Як, по-Вашому, ставляться діти до занять творчого напрямку?
2. Хто з дітей виявляє найбільшу цікавість до ?
3. Якому виду діяльності віддають перевагу діти на заняттях циклу?
4. Як часто діти вашої групи займаються в зоні самостійної художньо-творчої діяльності?
5. Скільки дітей щодня грають в зоні самостійної художньо-творчої діяльності? Яким матеріалам та інструментам вони віддають перевагу?
6. Чи включаєте ви в практику своєї роботи спільну творчу діяльність з дітьми?
7. Як часто у вашій групі влаштовуються тематичні виставки художньо-творчого спрямування?

Додаток 3

Консультація для батьків «Історія української народної іграшки»

На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с. Мезин Коропського району Чернігівської області. Це були фігурки пташок, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня приблизно 25 тис. років тому. Мали вони обрядове значення.

УІV—ІІІ тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків та ін.) та їх дитинчат, які символізували плодючість. В могильнику на території Львівської області археологами знайдено ліпні порожнисті фігурки пташок, що згодом трансформувалися в іграшки-свищики.

Дитячі іграшки давніх слов'ян (дерев'яні коники, качечки) знайдено під час розкопок на Наддніпрянщині. Датовані вони приблизно X — початком XII ст. У той час побутували і так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиги тощо.

У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з язичницьким культом, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою. Однак деякі з них зберегли ритуальний характер і дотепер (ялинкові прикраси до Нового року, святкові кульки тощо).

Від українських іграшок періоду XIV—XVIII ст. майже нічого не збереглося. Однак етнографи стверджують, що виготовлення забавок не припинялося ні в XIV, ні в XVI століттях. У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних

коників, баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок — «пань», розписаних орнаментом, прикрашених кольоровою глиною і покритих прозорою поливою.

Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину ХІХ ст. Найбільше виготовляли забавок на Наддніпрянщині, Поділлі, Прикарпатті. тогочасних іграшок Наддніпрянщини кінця ХІХ ст. — дерев'яні кухлики для зачерпування рідини, дерев'яні ляльки, маленькі моделі. Серед побутових речей (іграшкові товкачки, тачівки, рублі, оздоблені різьбленням), дзиги, вітрячки та ін. Популярними були механічні забавки з відповідними руховими елементами — вирізані фігурки попарно з'єднаних планками ведмедів, ковалів, ткачів; головоломки для дітей — так звані велика і мала мороки. Велика морока складалася з двох довгих і дванадцяти коротких кілочків, що утворювали на основній осі три хрестоподібні конструкції, а мала — із чотирьох однакових кілочків, зв'язаних у хрестик. Щоб їх розібрати, а потім скласти, необхідно було виявити кмітливість і винахідливість.

Найбільше дерев'яних іграшок виготовляли на Прикарпатті, у Яворові (Львівська обл.). Це різноманітні візочки з драбинками, кониками, іграшкові меблі (столи, скрині, лави-ліжка — бамбетлі), іграшкові музичні інструменти (сопілки, пищики, тарахкальця, тріскачки та ін.).

Селище Опішня (Полтавська обл.) відоме своїми керамічними іграшками, які відображали реальну природу, народний побут, героїв казок, пісень, творів фантастики (коник, квочка з курчатами, пташниця, вершники, міські та сільські жінки у типовому одязі, звірі-музики тощо).

Гончарі, крім ужиткового посуду, виробляли й «дріб», тобто маленькі іграшкові посудинки: глечики, макітерки, мисочки, горнятка, маснички тощо. Вони повторювали традиційні форми ужиткового посуду, а розписували їх відповідно до місцевості, де виготовляли (Опішнянські, Косівські, Васильківські та ін.).

На Поділлі відомими осередками виготовлення керамічної іграшки

були Бубнівка, Бар Вінницької області, Адамівка — Хмельницької, Калагарівка — Тернопільської області та ін. Найпопулярнішими тут були ляльки, коники і вершники. Ляльок завжди ліпили у святковому одязі, з намистом на шиї, модною зачіскою на голові; очі і рот позначали крапками і рисками. Подільські ляльки тримали у руках дитину або під пахвою пташку.

Традиційні іграшки-вершники зображали на коні селян, козаків, військових тощо. Подільські свищики мали вигляд тварин і птахів.

У XIX — на початку XX ст. на Волині діяли два найбільших осередки виготовлення керамічних іграшок (с. Вишнівець та Великий Кунинець Тернопільської обл.). Образи іграшок були традиційними (ляльки з птахами, свійські тварини, вершники), однак порівняно з подільськими вишнівецькі забавки витонченіші та барвистіші.

Наприкінці XIX ст. на Львівщині (с. Стара Сіль), виникли рідкісні в українському народному мистецтві сюжети — «танок» і «колисочка». Перший зображує жінку і чоловіка у танці. Свищик «колисочка» має вигляд «колиски на кружалах», у якій лежить дитина. Окрему групу забавок становлять керамічні тарахкальця («хихички»), відомі ще з часів трипільської культури, — порожнисті кульки завбільшки з гусяче яйце, прикрашені оздобленнями (сонце, півмісяць та ін.).

На Гуцульщині вівчарі ліпили іграшки з плавленого овечого сиру. Випасаючи овець, вони виготовляли казкових оленів, баранчиків, фантастичних півників, коників, а повернувшись із полонини, дарували їх дівчатам і дітям.

Згодом цим почали займатися жінки, і в XIX ст. виготовлення іграшок із сиру стало домашнім промислом. Найбільшими осередками цього промислу були села Брустурів, Річка, Снідавка і Шепіт теперішньої Івано-Франківської області.

В Україні іграшки виробляли не тільки з твердих і пластичних матеріалів, а також із лози, соломи, рогози, повісма, довгої трави. Для виготовлення саморобних іграшок використовували тканину, кольоровий

папір, картон.

Першим збирачем і дослідником української народної іграшки був священик із Суботова Марко Грушевський (1865—1938), родич відомого історика Михайла Грушевського. У 1904 р. було опубліковано його працю «Дитячі забавки та ігри усякі. Зібрані по Чигиринщині Київської губернії».

Народна іграшка є специфічним витвором. Вона мусить мати пізнавальну цінність для дитини, відображати явища реального світу в доступних їй формах. Народна іграшка повинна не тільки нести інформацію, а й бути естетичною, втілювати оригінальну ідею. Використання її у дитячому садку, сім'ї збагачує, урізноманітнює ігрову діяльність дітей, розширює сферу пізнання світу і свого народу, розвиває традиційні для національної, господарської, побутової культури навички. Дитина сприймає народну іграшку і як витвір мистецтва, що сприяє її духовному збагаченню.

Бесіда-мандрівки "Звідки іграшка до нас прийшла"

Дорогі діти, сьогодні у нас розмова буде незвичайна – про іграшки.

Іграшки існують з давніх-давен. Серед різноманітних речей домашнього господарства і повсякденного вжитку, які знаходили археологи при розкопках найстаріших поселень людини, раз у раз трапляються то фігурки тварин чи людей, то маленький візок, і млинок, то просто коліщатка. Все це — іграшки дітей тієї далекі епохи, створені руками дбайливих батьків. Найдавніші іграшки давніх слов'ян (дерев'яні коники, качечки) знайдено під час розкопок на Наддніпрянщині. Датовані вони приблизно X — початком XII ст. У той час побутували і так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиги. У дохристиянський період іграшки переважно зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок з язичницьким культом, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували з ігровою та декоративною метою. Однак деякі з них зберегли ритуальний характер і дотепер (ялинкові прикраси до Нового року, святкові кульки тощо). Від українських іграшок періоду XIV—XVIII ст. майже нічого не збереглося. На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с. Мезин Коропського району Чернігівської області. Це були фігурки пташок, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня приблизно 25 тис. років тому. Мали вони обрядове значення.

У IV-III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків та ін.) та їх дитинчат, які символізували плодючість. В могильнику на території Львівської області археологами знайдено ліпні порожнисті фігурки пташок, що згодом трансформувалися в іграшки-свищики. Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину XIX ст. Найбільше виготовляли забавок на

Наддніпрянщині, Поділлі, Прикарпатті. Народні умільці завжди прагнули, щоб іграшки були гарними і привабливими. Не випадково у розмові, коли хтось хоче підкреслити особливу красу, то каже: «гарна, як лялька», «чепурненька, мов іграшка». Мінються часи, а з ними мінються іграшки. Але завжди привабливою лишається саме народна іграшка, та, що зроблена руками. Тож сьогодні ми з вами помандруємо в країну іграшки, познайомимось із народною іграшкою, із забавками ваших батьків і спробуємо самі створити іграшку.

Додаток Л

Конспект заняття «Музей української народної іграшки»

Програмовий зміст:

Продовжувати формувати у дітей через сюжетно - рольову гру "У музеї" знання про витвори українських митців (кераміку, різьбу по дереву, петриківський розпис, писанкарство, вишивку, килимарство, плетіння з лози).

Закріплювати знання про елементи та кольори, притаманні кераміці, вишивці, писанкарству, їх застосування в житті людей. Розвивати зв'язне мовлення, уміння висловлювати своє відношення та враження від виробів декоративно-прикладного мистецтва. Виховувати інтерес до народного мистецтва, естетичний смак, здатність відчувати красу, викликати зацікавленість і бажання навчатись виготовляти подібне.

Попередня робота:

1. Вчили вірші, колискові, приказки, лічилки, загадки.
2. Провела екскурсію до краєзнавчого музею м.Могилів-Подільського.

Виготовили дидактичну гру " Народознавче лото".

Розучили народну гру " Ой, Василю, товаришу".

Були проведені окремі бесіди про опішнянську кераміку та іграшку, петриківський розпис, вишивку, різьбу по дереву, писанкарство, витинанку, килимарство, плетіння з лози.

Брали участь в оформленні стендів українського побуту та мистецтва в кімнаті-музею нашого ДНЗ.

Малювали петриківський розпис, ліпили іграшки з глини та пластиліну, розписували яйця, робили аплікацію куманців, глечиків, оздоблювали роботи елементами Опішнянської кераміки.

Місце проведення сюжетно - рольової гри: Кімната-музей дошкільного навчального закладу

Хід гри

Вступна розповідь перед входом до музею.

Діти, ви знаєте, що на Україні існує багато різних музеїв. У нашому місті Могилів-Подільський є теж краєзнавчий музей, який ви відвідували. Кімната-музей є і в нашому садочку. Ви багато часу проводили в музеї, а сьогодні я пропоную пограти в гру "У музеї".

Подивіться, як гарно в нашій кімнаті. З давніх-давен українська земля славилась народними майстрами. В Україні вміли і ткати і вишивати, і різати по дереву, плести з лози та виготовляти кераміку і народну іграшку.

Хто хоче бути моїм помічником-екскурсоводом і представити виставку-стенд "Кераміка"?

Розповідь дитини:

У нашій кімнаті є багато посуду, зробленого з глини. Це Миски та тарілки, макітри, глечики, горщики. Ось полиця-мисник, де красиво виставлені глиняні тарілки. Весь посуд прикрашений квітами, листочками, крапочками, кривульками, завиточками. Їжа яку готували в глиняному посуді була дуже смачною, бо посуд гарно зберігає тепло і навпаки - прохолоду. Молоко, налите в глечик, довго не вкисає, зберігає свої цілющі властивості.

А ось на цьому стенді цікаві вироби майстрів: це куманці, барильця, вази виготовлені в Києві, та київській області, в місті Васильків. Розписані вони хвилястими лініями, пелюстками квітів, листочками, кривульками, вусиками. Використані фарби: зелені, білі, коричневі, сині.

А ось подивіться відомі опішнянські жовті іграшки-свистунці: індик, свинка, коник, куманець. Розфарбовували в Опішні коричневими, білими, зеленими фарбами, використовували такі елементи: квіти, листочки, хвилясті лінії. Дуже люблять діти грати на іграшках свистунцях.

Друзі Петрика вітали

І йому подарували

Півника із глини.

А той півник чубатий

Добре вмiє спiвати

Ходить Петрик по селу

Має втiху немалу.

Хто його почує

Смiється, жартує!

Петрик не вгаває пiвнику грає.

А ось цi вази, де намальованi великi кvити жовтого кольору виготовленi на Закарпаттi i називаються - косiвська керамiка. Ними можна гарно прикрашати кiмнату.

Добре, спасибi тобi...

А чи добре ви запам`ятали про керамiчний дивосвiт - перевiримо загадками:

Майстер в руки мене взяв

I на менi намалював:

Листочок, кvиточку, перепiлку,

Бо розписував ... (тарiлку)

Бiля тiла - вухо

Голови не маю

Молоко, сметану, квас

Добре зберiгаю ... (глечик)

В менi мак розтирають

Галушки в мене складають

Рiч потрібна i не хитра

Називають всi ... (макiтра).

А я чудо iз чудес -

Мене знає рiд увесь.

Бо я хлопець - молодець

Опiшнянський... (куманець).

Як у пiч мене несуть

В мене овочi кладуть

Ще й водичку наливають

У вогонь - і борщик мають... (горщик).

Глина в кого жива?

Творить з неї хто дива?

В нього посуд, ніби жар?

Ну звичайно ж, це ... (гончар).

Продовжимо нашу гру-екскурсію. Хто хоче бути наступним екскурсоводом і представити виставку різьби по дереву?

Розповідь дитини:

Вироби із дерева майстри робили для прикраси приміщень. Ось сокирка, її вішали на стіну, чудові тарілки теж зроблені з дерева. Робили подарунки-сувеніри - це шкатулка, свисток, підсвічник. Для щоденного використання в побуті: це ось сільничка, цукорниця, ступка, ложка, чашка. Майстри на спеціальних станках заготовляли заготовки, потім спеціальними інструментами вирізали узор, ще розмальовували фарбами різні вироби. Оздоблювали деякі предмети випалюванням. Виготовили всі ці вироби майстри на Закарпатті, де багато лісів. В оформленні нашого садка є багато виробів з різьбленого дерева - в музичному залі, в групі оформлені віконечка буфетної кімнати, входні двері, арки, підставки для квітів і ось мисник, теж зроблений з дерева і оформлений різьбою.

Наступний екскурсовод розповість про стенд розпис.

Розповідь дитини:

Я хочу розповісти про прекрасний український розпис "Петриківський". Назва походить від села Петриківка. Ось погляньте на ці чудові вироби: вазу, шкатулки, ложку, тарілки. Щоб прикрасити ці вироби, художники використали такі елементи: квітка-цибулька, калина смородина, листя, дрібні квіточки, тонкі лінії, вусики, крапочки. Малювали яскравими кольорами: червоними, жовтими, зеленими, золотавими, на чорному, білому, червоному, жовтому фоні.

Дякую, екскурсоводе. Відгадайте загадку:

Як уродилася то була біла

Тепер подивіться, рябенька я ціла
 Мені змалювала Яринка бочки
 У жовті, червоні і білі квіточки.
 Лежу на столі, біля круглої паски
 Моргаю до сиру, тулюсь до ковбаски
 До хрону, до масла, до бабки сміюся
 Ану відгадайте, лишень, як я звуся? (крашанка, писанка).
 Хто бажає ознайомити нас з писанкарством?

Розповідь дитини:

До свята Великодня, люди розмальовували яйця. Якщо фарбували в один колір, то це були крашанки. Прикрашали крашанки крапочками, тоді ці яйця називались - крапанками. А ті що розмальовувалися різними знаками, називались писанками.

В цій писанці вкраїнській

Душевна глибина

Жива блакить барвінку

Й хода весни, красна.

Щоб зробити крашанки, яйця варили в цибулинні, листі берези. А для писанок брали різні фарби:

Жовту - колір сонця і пшениці;

Зелену - колір природи;

Чорну - колір матінки землі;

Синю - колір неба;

Червону - колір любові, життя.

Щоб прикрасити писанку, використовували різні елементи, які щось означали:

Півень - означав сонце і добро;

Ромб - засіяне поле;

Трикутник - життя;

Риба - вода;

Олень - здоров`я;

Хрестик - воскресіння;

Дерево - життя.

Дякую за цінну розповідь. Думаю усім сподобалось. А зараз уявіть, що ми не в музеї, а в кружку на зеленому лужку, пограємо в гру "Ой, Василько...".

Гра " Ой, Василько..."

Наступний наш стенд-виставка "Вишивка".

Розповідь дитини:

Вишивка дуже поширена в Україні. Вишивками прикрашали простирадла, подушки, одяг (сорочки, спідниці, фартухи), серветки. Вишивали рослини, геометричні форми, використовували нитки яскравих кольорів. Вишивали хрестиком, гладдю. На Київщині використовують чорні, червоні кольори, а на Закарпатті вироби прикрашають вишитими геометричними фігурами яскравих кольорів. Полтавщина ж славилась вишуканими за конфігурацією геометричними та стилізованими рослинними мотивами. Вишивали переважно білими нитками, зрідка - червоними та сірими, візерунок обводили чорними, або кольоровими смугами.

Вірш " Мама вишила мені..."

І так ми наблизились до стенду - килимарство. Хто виконає роль екскурсовода?

Розповідь дитини:

Килимами прикрашають кімнати: вішають на стіни, кладуть на підлогу. Дуже ціняться килими, зроблені руками майстрів. Килими ткали із шерсті тварин, із льону. Ось цей килим зроблений майстрами з Закарпаття, він витканий з шерстяних ниток, пофарбованих у яскраві кольори, а ось доріжка виткана на Київщині, візерунок складається із полосок різних кольорів, які чергуються одна з одною.

Спасибі за розповідь. Екскурсія продовжується. І хочеться згадати майстрів, які займалися лозоплетінням. Хто хоче розповісти про вироби з лози?

Розповідь дитини:

В Україні на річках ростуть такі кущики, як лоза. Гілочки лози дуже добре гнуться і майстри навчилися робити дуже гарні речі: вази, тарілки, кошики, меблі. В нашому музеї є колиска зроблена з лози, в якій спить маленька Катруся.

Ой люлі, люлі, люлі,

Прилетіли гулі.

Та сіли на люлю

Стали пісеньку співати

І дитину колихати.

Гра "Народознавче лото"

Додаток М**Заняття – казка « В гостях у майстрів-іграшкарів»**

Мета: показати шлях створення української народної іграшки від задуму до завершеного витвору .

Методика проведення: у приміщенні групи було створено фрагмент моделі української хати; «мати» (дорослий) – із клаптиків різноманітних тканин ладнає ляльку-мотанку, батько (дорослий) – розмальовує дерев'яного коника, у колисці «спить» дитинка. Мати розповідає про свою ляльку, які тканини вона вибирає, яких кольорів, що за чим робить; батько – розповідає про те скільки зусиль він потратив на виготовлення дерев'яного коника і якими кольорами та яким орнаментом він буде прикрашати цю іграшку.

Методика проведення: вихователь з допомогою іграшки починає розповідати казку, а в гості до казкового героя заходить персонаж із іншої казки (наприклад герой Пан Коцький, а гість Солом'яний Бичок). Діти придумують, як будуть розвиватися події нової казки.

Додаток Н

Екскурсія-огляд виставки народних іграшок.

Мета: Ознайомити з різноманітними іграшками майстрів-іграшкарів різних регіонів України: Одещини, Полтавщини, Київщини, Косова; з матеріалом, з якого виготовлені іграшки.

З'ясувати призначення різних видів іграшок. Виховувати інтерес до цього виду мистецтва.

Словник: майстри-іграшкарі, іграшки-свищики, скульптура малої форми.

Матеріал: глиняні іграшки майстрів різних регіонів України.

Хід заняття: Тимчасова виставка робіт майстрів-іграшкарів влаштовується у спеціально відведеному приміщенні або куточку. На виставці представлено різні групи іграшок: виконані для розваг, для прикрашання житла з різних регіонів України: Одещини, Полтавщини, Київщини, Косова. Експонати виставки розташовані за регіонами та в сюжетній композиції. Екскурсія починається зі слухання фрагменту пісні: «Україна» Т.Петриненка.

Вихователь:

— Талановита і співуча наша Україна. Талант і спів, ніби веселка, вирають різними барвами, ваблять і чарують кожну людину. В Україні говорять: «Життя як пісня!» Кожна доросла людина, діти, мріє про життя як пісню. Зараз ви бачите художні вироби тих людей, які вже склали свою пісню у житті, їх пісня в цих чудових глиняних іграшках. Подивіться на них. Вони такі різні, а поєднує їх одне — вони зберегли дотики пальців майстра, іграшки зберегли тепло людських рук.

Вихователь пропонує дітям розглянути групу теракотових іграшок. Дозволяє обережно взяти іграшку в руки, віднайти «подихи» майстра. Потім повернути іграшку на місце.

— «Не святі горшки ліплять, а прості люди!» — повчає нас народне прислів'я. А склали його ті, руками яких створені чудові керамічні іграшки — пісні з глини, які бентежать і хвилюють, несуть радість, спокій кожній українській оселі.

Народилася іграшка разом з гончарною справою. Наліпить майстер глечиків, макітер, мисок, куманців, а для діток своїх, щоб мали чим бавитися, зліпить веселих свистунців: і дорослим добре, і діткам розвага. Свистунці так полюбилися українській малечі, що їх стали спеціально виготовляти і продавати на ярмарках разом з посудом:

На десятій сотні ярмарок сьогодні, Привезу жінці з базару всякого товару: Горщик, глечик, свистунець, І макітру, й куманець, Жбани, миски і таріль... А собі придбаю бриль!

Минав час, і поступово розділилися майстри-гончарі на тих, хто виконував керамічний посуд, і на тих, хто займався лише виробництвом іграшок. Серед майстрів-іграшкарів відома наша землячка Ольга Шиян. Майстриня творить диво. Вона вдихає життя у звичайну глину, яка перетворюється на казкових звірят. (Вихователь показує іграшки Ольги Шиян.)

— Милі, довірливі звірятка: симпатичні поросята, індики, олені, півники, баранці — і схожі, і несхожі на своїх реальних родичів. Немає жодної з сумними очима — всі внутрішньо усміхнені, готові нести радість діткам, які беруть їх у руки. Уся ця лісова, польова, водяна живність сюркоче на всі лади.

(Вихователь пропонує дітям деякий час (1 — 1,5 хв) погратися зі свищиками майстрині. Ця пауза-переключення необхідна для подальшого сприймання матеріалу. Після гри кожна іграшка дбайливо повертається на місце.)

Вихователь продовжує:

— Приїхала Ольга Шиян до Одеси з села Опішня Полтавської області. (Дітям показують портрет майстрині.) Іграшки Ольги Шиян можна впізнати одразу, але є в Україні іграшки — родичі веселих шиянівських звірят. Ось вони, подивіться. (Увага дітей звертається на іграшки майстрині Олександри Селюченко з с. Опішня Полтавської області.) Іграшки майстринь ніби перегукуються між собою. Та й як їм не родичатись, якщо дві майстрині народилися і вирости серед гончарів Опішні:

Покохала гончара,
Що мені робити?
Бо тепер вже почала
Й глину з ним місити.

Подивіться, які горді, славетні козаки й козачки, кобзарі і неньки вийшли з-під рук майстрині-іграшкарки Олександри Селюченко. Увага дітей звертається на іграшку «Козак і бандурист» :

На татарських полях
Та на козацьких шляхах
То ж не вовки-сіроманці
Квилять та прокливають,
не орли-чорнокрильці клеочуть,
попід небесами літають.
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
як голубонько сивесенький,
Та на бандурі грає-виграває,
Голосно, жалібно співає.

Увага переключається на композицію іграшок: «Ненька», «Селянин», «Пташка»:

Ой сива та зозуленька
Усі сади ти і облітала,

А в одному та і не бувала.
 А в тім саді три тереми:
 А в першому — красне сонце,
 А в другому — ясен місяць,
 А в третьому — дрібні зірки.
 Ясен місяць — пан господар,
 Красне сонце — жінка його,
 Дрібні зірки — його діти.

Коли Олександр Селюченко запитали, що значить для неї іграшка «Ненька», відповідь майстрині була цікавою.

Приснилася Олександрі Селюченко рідна мати. Піднялась ранком майстриня, а на душі смуток, журба... Давно вже рідної матусі не стало. Боліла не тільки душа. Руки нібито плакали, тужили і самі по собі почали розмову з глиною. Спочатку виліпили рідну неньку, гарну, горду жінку, потім виліпили її двоє діточок. Приклали руки майстрині діточок до грудей матері, обгорнули їх теплом материнського серця. Коли закінчила Олександра Селюченко роботу, світліше стало на душі, відпустила серце туга. А іграшку цю майстриня поставила на покуті, на полицку-божничку. З того часу почала Олександра Селюченко ліпити материнські іграшки. Вони для людей як обереги, що становлять містки між поколіннями.

Вихователь запитує в дітей:

«Чи виникло у вас бажання погратися цими іграшками? Якщо ні, то чому?»

Вихователь підсумовує:

— Іграшка, яка змушує замислюватись, яка багато чого вчить, не для розваг. Їх використовують як обереги або для прикрашання приміщення. Такі іграшки називають скульптурою малої форми.

Чому малої форми?

Приставте до іграшок майстринь долоню. Вони більші, ніж дитяча долоня і дорівнюють розміру долоні майстра. Тому скульптуру і назвали малою формою.

Звучить мелодія «Верховина».

— Чудова і неповторна природа Гуцульщини, цього дивовижного поетичного куточка Карпат. У людей, які вирости і живуть серед цієї казкової природи, народжується в душі почуття прекрасного, прагнення внести красу в життя і побут. За змістом це ті самі коники, вершники, баранці, олені, іграшкові гуцули і гуцулянки. Але які яскраві ці іграшки! Кожен колір — символічний. Білий колір іграшки символізує повітря, його безмежність, жовтий колір — це сонце, його тепло, зелений — це колір світу рослин, їх буйності, цвітіння, коричневий — це мати-Земля. Підбір кольорів розпису обмежується цими кольорами, але не заважає майстрам творити барвисте диво — скульптуру малої форми. Саме так можна назвати іграшки майстрів з міста Косова. Іграшку називають косівською. Під цією назвою вона відома не лише в нашій країні, а й за її межами. Ось і завершується наша екскурсія-огляд.

— Які іграшки робили іграшкарі для дітей?

— Прізвища яких майстрів ви запам'ятали?

— Іграшки мають назву за місцем проживання майстрів. Хто назве головні центри іграшкарства? (Опішня, Косів, Одеса.)

— Як називаються іграшки? (Одеська, опішнянська, ко-сівська.)

— Чим відрізняється опішнянська іграшка від косівської? (Кольоровою гамою, розписом.)

Що допоможе впізнати іграшки О. Шиян серед інших? (Добрі, веселі, чарівні свистунці-звірі.)

— З покоління в покоління майстри-іграшкарі передають свій хист і майстерність, любов до краси. Увійдіть, діти, у світ іграшок, навчіться розуміти їхню мову.